

महाराष्ट्र शासन

सत्यमेव जयते

कृषि विभाग

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्प

(महाराष्ट्र शासन आणि जागतिक बँक यांचा संयुक्त प्रकल्प)

Maharashtra Project on Climate Resilient Agriculture

(Project of Government of Maharashtra in Partnership with the World Bank)

POCRA

प्रकल्पांतर्गत घटकांची माहिती पुस्तिका

जानेवारी २०१९

प्रकल्प व्यवस्थापन कक्ष

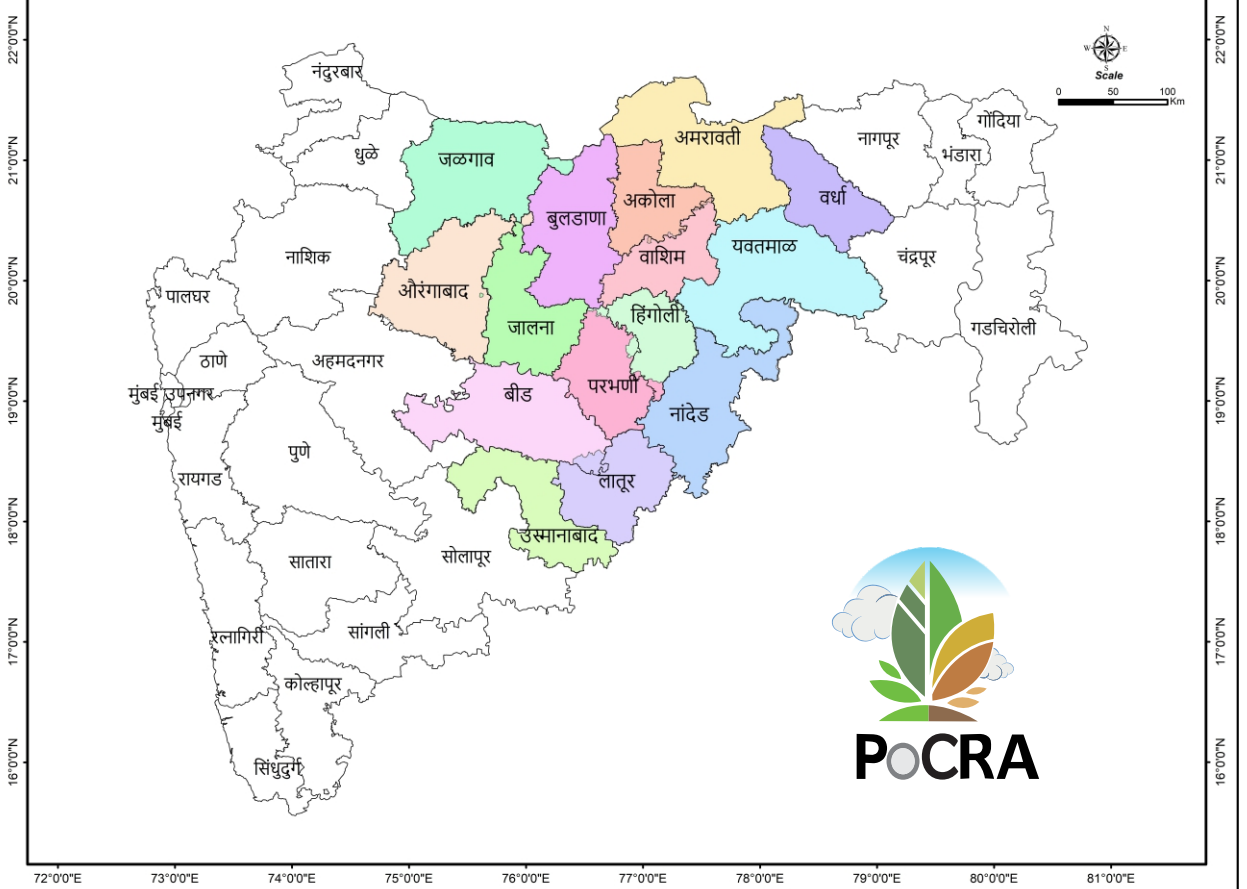
३०- ब, आर्केड, जागतिक व्यापार केंद्र, कफ परेड,
मुंबई-४०० ००५

संपर्क: ०२२ २२१६३३५१/२ ईमेल: pmu@mahapocra.gov.in

वेबसाइट : mahapocra.gov.in

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्प, महाराष्ट्र

72°0'0"E 73°0'0"E 74°0'0"E 75°0'0"E 76°0'0"E 77°0'0"E 78°0'0"E 79°0'0"E 80°0'0"E 81°0'0"E 82°0'0"E

अनुक्रमणिका

अ.नु.	बाब	पुष्ठ. क्र.
१.	प्रस्तावना, उद्देश	३
२.	ग्राम कृषि संजीवनी समितीची (VCRMC) संरचना	४
३.	ग्राम कृषि संजीवनी समितीची (VCRMC) कार्ये व जबाबदाऱ्या	५
४.	सहभागीय सूक्ष्म नियोजन	७
५.	पर्यावरणीय व सामाजिक सुरक्षासुची	८
६.	प्रकल्पांतर्गत लाभासाठी सर्वसाधारण कार्यपद्धती	१०
७.	सामुदायिक व वैयक्तिक लाभासाठीचे घटक	११
८.	वैयक्तिक घटक लाभ- Flow Chart	१५
९.	वृक्ष लागवड (बांधावर/गटामध्ये लागवड)	१६
१०.	फळबाग लागवड-(आंबा / लिंबूवर्गीय फळे/ आवळा/सीताफळ / पेरू/डाळिंब)	१८
११.	संरक्षित शेती - शेडनेटगृह/हरितगृह उभारणी (GI पाईप)	२०
१२.	प्लास्टिक टनेल	२७
१३.	हरितगृह/शेडनेटगृहातील लागवड साहित्य व मशागत/ लागवड खर्च	३०
१४.	बंदिस्त शेळीपालन	३२
१५.	परसबागेतील कुक्कुट पालन	३४
१६.	रेशीम उद्योग	३६
१७.	मधुमक्षिका पालन	३९
१८.	गांडूळ खत आणि नाडेप पद्धतीने सेंद्रिय निविष्टा उत्पादन	४१
१९.	सेंद्रिय खत निर्मिती युनिट	४३
२०.	वैयक्तिक शेततळे (इनलेट आउटलेट सह व इनलेट आउटलेट विरहीत)	४४

२१. सामूदायिक शेततळे (इनलेट आउटलेट सह व इनलेट आउटलेट विरहीत व शेततळ्यास अस्तरीकरण).....	४८
२२. नवीन विहिर.....	५१
२३. भूजल पुनर्भरण (विहीरींचे).....	५३
२४. टिबक सिंचन व तुषार सिंचन.....	५५
२५. पाणी उपसा साधने (पंपसंच) व पाईप एचडीपीई/पीव्हीसी.....	५९
२६. हवामान अनुकूल वाणांचे पायाभूत आणि प्रमाणित बियाणांचे बिजोत्पादन.....	६१
२७. हवामान अनुकूल तंत्रज्ञान शेतीशाळा.....	६२
२८. शेतकऱ्यांनी ऑनलाईन करावयाचा अर्जचा नमुना.....	६४
२९. वित्तीय संस्था/व्यावसायिक बँका यांनी मूल्यांकन केलेल्या व्यावसायिक प्रस्थावांना सहाय्य करणे.....	६७
३०. शेतकरी उत्पादक कंपनी/गट इ. साठी असलेल्या घटकांसाठीचा अर्जचा नमुना.....	६९
३१. मृद व जल संधारणाचे क्षेत्र उपचार	७४

प्रस्तावना

निव्वळ लागवड क्षेत्र व लोकसंख्या याबाबत महाराष्ट्र राज्य हे देशात दुसऱ्या स्थानी आहे राज्यातील पन्नास टक्क्यांहून अधिक लोकसंख्या ही कृषि क्षेत्रावर अवलंबून आहे. राज्यातील कृषि क्षेत्राचा विकास सर्वस्वी अनियमित पावसावर अवलंबून असल्यामुळे त्यात मोठे चढ उतार दिसून येतात. महाराष्ट्र शासनाने वातावरणीय बदल कृती आराखडा तयार केलेला असून त्यामध्ये हवामानातील दीर्घकालीन संभाव्य प्रतिकूल परिणामांचा वेध घेतलेला आहे. सदर आराखड्यामध्ये कृषि व जल क्षेत्रावर होणाऱ्या परिणामांचा उहापोह करून त्यास सामोरे जाण्यासाठी उपाययोजना सुचविण्यात आलेल्या आहेत. महाराष्ट्रातील शेतकऱ्यांची सरासरी जमीनधारणा ही १.४४ हेक्टर असून यामध्ये अत्यल्प व अल्प भूधारकांचे प्रमाण जास्त आहे. बहुतांश शेतकऱ्यांकडे शेतीत आवश्यक गुंतवणूक करण्यासाठी पुरेसे भांडवल नसते तसेच ते मुलभूत सुविधांपासून वंचित असतात. या शेतकऱ्यांना हवामानातील दीर्घकालीन प्रतिकूल बदलाचा आघात पेलण्यासाठी आवश्यक हवामान अनुकूल बी-बियाणे, कृषि विस्तार सेवा, कृषि हवामान विषयक सल्ला तसेच काढणीपश्चात पायाभूत सेवा-सुविधा पुरेशा प्रमाणात उपलब्ध नाहीत. पूर्णा नदीच्या खोऱ्यातील जमिनीमधील क्षारांचे अतिरिक्त प्रमाण व क्षारयुक्त भूजल यामुळे तेथील कृषि उत्पादनावर विपरीत परिणाम झालेला आहे.

प्रकल्पाचा उद्देश

महाराष्ट्रातील निवडक जिल्ह्यांतील शेतकऱ्यांना हवामान बदलांमुळे उद्भवलेल्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्यास सक्षम करणे आणि शेती व्यवसाय किफायतशीर करण्यास सहाय्य करणे.

प्रकल्प क्षेत्र

महाराष्ट्रातील १५ जिल्ह्यांमधील ५१४२ गावांचा समावेश या प्रकल्पामध्ये करण्यात आलेला आहे. सदर गावांची निवड लघुपाणलोट आधारित करण्यात आलेली आहे. हवामान बदलास असुरक्षितता, संवेदनशीलता आणि बदलत्या हवामानाशी जुळवून घेण्याची क्षमता यांच्या एकत्रित निर्देशांकानुसार गाव समूह निश्चित करण्यात आले आहेत. लघुपाणलोटाने सरासरी क्षेत्र सुमारे ५००० हेक्टर एवढे असून यामध्ये सरासरी ७ ते ८ गावांचा समावेश आहे.

ग्राम कृषि संजीवनी समितीची (VCRMC) संरचना

(शासन निर्णय नाट्रेप्र-१०१७/प्र.क्र.११५/राकुवियो कक्ष दि ०७ नोव्हेंबर २०१७ नुसार

गावस्तरावर प्रकल्प अंमलबजावणीसाठीची समिती)

अ.क्र	समिती सदस्य व त्यांचा प्रवर्ग/ कार्यक्षेत्र	सदस्य संख्या	पदनाम
अ) कार्यकारी सदस्य			
१.	सरपंच	१	पदसिध्द अध्यक्ष
२.	उप सरपंच	१	पदसिध्द सदस्य
३.	ग्रामपंचायत सदस्य - (पुरुष १ व महिला १)	२	सदस्य
४.	प्रगतशील शेतकरी (सर्वसाधारण - १, अ.जाती/अ. जमाती/विमुक्त जाती/भटक्या जमाती-१)	२	सदस्य
५.	महिला शेतकरी (सर्वसाधारण- १, अ.जाती/अ. जमाती- १ विमुक्त जाती/भटक्या जमाती - १)	३	सदस्य
६.	शेतकरी उत्पादक गट/ कंपनी प्रतिनिधी	१	सदस्य
७.	महिला बचत गट प्रतिनिधी	१	सदस्य
८.	कृषि पुरक व्यावसायिक शेतकरी	२	सदस्य
अ)	एकूण कार्यकारी सदस्य	१३	
ब) अकार्यकारी सदस्य			
९.	कृषि सहाय्यक	१	पदसिध्द तांत्रिक सदस्य
१०.	ग्राम सेवक/ ग्राम विकास अधिकारी	१	सदस्य सचिव
११.	समूह सहाय्यक	१	सह सचिव
१२.	कृषि मित्र	१	विस्तार कार्य प्रेरक
ब)	एकूण अकार्यकारी सदस्य	४	

महाराष्ट्र ग्रामपंचायत अधिनियम, १९५९ (४९) अन्वेय या समितीची रचना करण्यात आली आहे

ग्राम कृषि संजीवनी समिती (VCRMC)- कर्तव्ये आणि जबाबदाऱ्या

१. नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत निवडलेल्या गावांचे सविस्तर प्रकल्प नियोजन करून प्रकल्प आराखडे तयार करण्यास प्रकल्प यंत्रणा व कृषि विभागास सहाय्य करणे.
२. ग्राम कृषि संजीवनी समितीच्या सभा आवश्यकतेनुसार नियमितपणे आयोजित करून सभेतील निर्णयांच्या अनुषंगाने कार्यवाहीचा पाठपुरवठा व समन्वय करणे.
३. गावनिहाय सहभागीय सुक्ष्मनियोजन आराखड्यास तसेच सविस्तर प्रकल्प आराखड्यास ग्रामसभेची मान्यता घेणे.
४. मंजूर वार्षिक कृती आराखड्यानुसार घटकांची व कामांची अंमलबजावणी करणे.
५. प्रकल्पाचा लाभ लहान व सिमान्तिक शेतकरी अनुसूचित जाती/अनुसूचित जमातीतील शेतकरी व महिला शेतकऱ्यांना मिळण्याच्या उद्देशाने प्रकल्पाच्या मार्गदर्शक सूचनानुसार पात्र शेतकऱ्यांची संबंधित घटकाच्या लाभासाठी निवड करणे.
६. निवडलेल्या शेतकऱ्यांना संबंधित घटकांचे निकष समजावून आवश्यक तेथे लाभार्थी हिस्सा जमा करण्यास प्रवृत्त करणे व या प्रयोजनार्थ गरजेनुसार पात्र शेतकऱ्यांना स्थानिक बँकेकडून अर्थसहाय्य मिळवून देण्यासाठी पुढाकार घेणे आणि घेतलेल्या कर्जाची वेळेत परतफेड करण्यास लाभार्थ्यांना प्रोत्साहित करणे.
७. सामायिक जमिनीवर मृदसंधारण, जलसंधारण, वृक्ष लागवड इ. कामे तांत्रिकदृष्ट्या परिपूर्णपणे करून घेणे व झालेल्या कामांची देखभाल -दुरुस्ती करणे.
८. हवामानातील आकस्मिक बदलांमुळे निर्माण होणाऱ्या विपरीत/आपत्कालीन पिक आराखडा तयार करणे व अशी परिस्थिती उद्भवल्यास आराखड्याची अंमलबजावणी करणे.
९. समितीस वितरीत निधीतून वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे प्रकल्पाची कामे करणे.
१०. प्रकल्पांतर्गत केल्या जाणाऱ्या सर्व कामांच्या नोंदी करणे व संपूर्ण अभिलेख ग्रामपंचायतीच्या कार्यालयात जतन करणे.
११. सामायिक कामे पूर्ण झाल्यानंतर तसेच वैयक्तिक लाभासाठी ज्या शेतकऱ्यांना पूर्वसंमती दिली आहे त्यांनी संबंधित बाब पूर्ण केल्यानंतर गरजेनुसार वरिष्ठ कार्यालयाकडे निधीची मागणी करणे.
१२. प्रकल्पांतर्गत चालू असलेल्या व पूर्ण करण्यात आलेल्या सर्व बाबींचे सामाजिक लेखापरीक्षण करणे.

१३. प्रकल्पांतर्गत झालेल्या कामांचा तपशिल व खर्च ग्रामसभेसमोर सादर करणे.
१४. समितीच्या कामकाजाचे वार्षिक विवरण स्वतंत्रपणे ठेवणे.
१५. प्रकल्प क्षेत्रामध्ये प्रकल्पातील घटकांच्या अंमलबजावणीमुळे प्रत्यक्ष व अप्रत्यक्षपणे लाभ मिळालेल्या शेतकऱ्यांना उपभोक्ता गट निर्माण करून त्यांना प्रकल्पांतर्गत निर्माण झालेल्या सर्वमत्तांच्या जबाबदारीने वापरासाठी व देखभालीसाठी प्रवृत्त करणे.
१६. गावातील शेतीविषयक गरजा भागविण्यासाठी सदर प्रकल्पांतर्गत उपलब्ध होणाऱ्या निधीबरोबरच कृषि व संलग्न विभागाच्या वेगवेगळ्या योजनांशी सांगड घालण्यासाठी समन्वय साधणे.
१७. ग्राम कृषि संजीवनी समितीचे आर्थिक व्यवहार व प्रशासकीय कामकाज सुरळीतपणे पार पाडण्यासाठी समितीचे अध्यक्ष व संबंधित गावातील कृषि सहाय्यक यांच्या संयुक्त स्वाक्षरीने राष्ट्रीय कृषि बँकेत खाते उघडण्यात येऊन सर्व रकमांची प्रदाने समितीने घेतलेल्या ठरावानुसार व शासनाने वेळोवेळी दिलेल्या आदेशानुसार करणे.
१८. दैनंदिन रोख पुस्तिका ठेवणे व दर महिन्याला त्याचा ताळमेळ घेण्यासाठी जबाबदारी कृषि सहाय्यकावर राहिल. लेखा परीक्षणाचे वेळी अभिलेख दाखवण्याची जबाबदारी कृषि सहाय्यक व समूह सहाय्यक यांचेवर संयुक्तपणे राहिल.
१९. मासिक प्रगती अहवाल वरिष्ठ कार्यालयास सादर करण्याची जबाबदारी समूह सहाय्यक यांचेवर राहिल.
२०. ग्राम कृषि संजीवनी समितीचे सहसचिव यांनी गैरवर्तन/गैरव्यवहार केल्याचे दिसून आल्यास किंवा प्रकल्पाच्या नेमून दिलेल्या कामात कुचराई केल्यास ग्राम कृषि संजीवनी समिती कारणासह ठराव घेऊन त्यांचेवर प्रशासकीय कार्यवाही करण्याची शिफारस करू शकेल व अशा प्रकरणी चौकशी करून कार्यवाही करण्याची जबाबदारी जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी यांची राहिल.
२१. अनुसूचित क्षेत्रामध्ये समितीचे कार्यान्वयन पेसा कायद्यातील तरतुदीनुसार होईल.
२२. समितीच्या अध्यक्षांनी गैरवर्तन/गैरव्यवहार केल्याचे दिसून आल्यास ग्रामपंचायत अधिनियमातील तरतुदीनुसार तसेच शासनाकडून वेळोवेळी निर्गमित केलेल्या सूचनानुसार कार्यवाही करण्यात येईल.
२३. ग्राम कृषि संजीवनी समिती स्तरावर प्रकल्पांतर्गत राबविण्यात येणाऱ्या विविध घटकांसाठी आवश्यकतेनुसार जागतिक बँकेच्या प्रापण पद्धतीचा अवलंब करण्यात यावा.
२४. प्रापण विषयाच्या सर्व नस्त्या व्यवस्थितपणे जतन करणे व मागणीनुसार लेखा परीक्षणासाठी उपलब्ध करून देणे.
२५. प्रापणानुसार सर्व नस्ती स्वतंत्रपणे तयार करणे

सहभागीय सूक्ष्म नियोजन

उद्देश :

प्रकल्प गावातील शेतीविषयक समस्यांचा अभ्यास करून सहभागीय पद्धतीने हवामान अनुकूल शेतीपद्धतीचे आणि मूल्यसाखळीचे नियोजन करणे.

कार्यपद्धती :

उपविभागीय कृषि अधिकारी सूक्ष्म नियोजन संस्थेमार्फत प्रकल्प गावांचे सूक्ष्म नियोजन प्रक्रियेची अंमलबजावणी करून घेतात. यासाठी संस्थेचे सुलभकर्ते निवडलेल्या गावामध्ये निवासी राहून गावातील ग्राम कृषि संजीवनी समितीच्या सहकार्याने गावातील जाणकार व्यक्ती आणि होतकरू युवकांच्या तसेच महिलांच्या सहभागाने गावशिवारातील संसाधनाचा अभ्यास करतात. यासाठी सामाजिक व संसाधन नकाशा, शिवार फेरी, लक्ष्य गट चर्चा इ. तंत्रांचा वापर करण्यात येतो.

गावांची पाण्याची गरज लक्षात घेऊन पाण्याचा ताळेबंद तयार केला जातो. यासाठी गावामध्ये पडणारा पाऊस आणि त्यामुळे निर्माण होणारा अपधाव, यापूर्वी अडविलेला अपधाव आणि अडविण्यासाठी शिल्लक अपधाव मोजला जातो. पाण्याच्या ताळेबंदाच्या आधारे मृद व जलसंधारण कामांचे नियोजन करण्यात येते. त्याबरोबरच पिकांची उत्पादकता वाढविण्यासाठी हवामान अनिकूल तंत्रज्ञानाबद्दल माहिती दिली जाते. पिकरचनेमध्ये आवश्यक बदल करणे तसेच जमिनीचे आरोग्य सुधारून आणि पाण्याचा कार्यक्षम वापर करून उत्पादकतेमध्ये वाढ करणे याबाबतचे नियोजन करण्यात येते. याबरोबरच गावातील शेतमालाची विक्री व प्रक्रिया व्यवस्थेचादेखील अभ्यास करून उत्पन्नामध्ये वाढ करण्यासाठी आवश्यक ते नियोजन करण्यात येते.

गाव विकास आराखडा :

सूक्ष्म नियोजन प्रक्रियेअंती गावनिहाय विकास आराखडा तयार करण्यात येतो. आराखड्यामध्ये प्रकल्प घटक व बाबींचे पुढील तीन वर्षांमध्ये अंमलबजावणी करण्यासाठीचे नियोजन समाविष्ट असते. सदर आराखड्यास महिला सभा व ग्रामसभेची मान्यता घेणे बंधनकारक आहे. आराखड्याची अंमलबजावणी करण्याची जबाबदारी ग्राम कृषि संजीवनी समिती, समूह सहाय्यक यांची राहिल. आराखड्यामध्ये समाविष्ट घटकांमध्ये सामुदायिक जमिनीवरील कामे, वैयक्तिक लाभाच्या बाबी आणि शेतकरी/ महिला गटांसाठी बाबींचा समावेश असतो.

पर्यावरणीय व सामाजिक सुरक्षासूची :

पर्यावरणीय सूची -

- प्रकल्पामध्ये राबवायच्या बाबींचे नियोजन गावातील शेतकऱ्यांच्या सहभागाने केले जाणार असल्याने गाव शिवारातील पर्यावरणास बाधक घटकांचा समावेश होणार नाही याची काळजी घेणे आवश्यक आहे.
- प्रकल्पातील नियोजित बाबींची पर्यावरणीय व सामाजिक निकषानुसार तपासणी करून मान्यता देण्यात येईल.
- परिसरातील जैवविविधतेचे जतन करणे आणि वनशेती व वृक्षलागवडीसाठी स्थानिक प्रजातींचा वापर करणे आवश्यक आहे.
- पाण्याच्या संभाव्य अतिवापरामुळे जमिनी खराब होऊ नये म्हणून सुक्ष्मसिंचनास प्रोत्साहन देण्यात येईल.
- रासायनिक खतांचा वापर कमी करण्यासाठी सेंद्रिय/ जैविक/ हिरवळीची खते वापरण्यावर भर देण्यात येईल .
- कमी मशागत तंत्रज्ञानाचा अवलंब वाढवून जमिनीतील कर्ब वाढविण्यासाठी मार्गदर्शन करण्यात येईल.

प्रकल्प आराखडयामध्ये खालील बाबींचा समावेश होणार नाही याबाबत काळजी घेणे आवश्यक आहे.

- अधिसूचित क्षेत्रात ६० मी किंवा अधिक खोलीच्या विहिरी (कुपनलिका) खणणे.
- १० मी पेक्षा अधिक उंचीच्या चेक डॅम व/वा बांधांचे नवीन बांधकाम किंवा त्यांची दुरुस्ती.
- राष्ट्रीय उद्यानात घेतले जाणारे कोणतेही उपक्रम.
- अधिसूचित किंवा प्रतिबंधित परि-संवेदनशील क्षेत्रातील उपक्रम.
- शासनाने बंदी घातलेल्या किटकनाशकांचा वापर.
- पुरातन वास्तू वा ठिकाणापासून १०० मी च्या परिसरात बांधकामासारखे उपचार.
- ॲस्बेस्टॉस सिमेंट पाईपचा सिंचनासाठी वापर.
- जागतिक आरोग्य संघटनेने बंदी घातलेल्या औषधांचा शेतामध्ये वापर .

प्रकल्प आराखडामध्ये खालील बाबींना प्राधान्य देण्यात येईल

एकात्मिक कीड व्यवस्थापन -

- हवामान बदलामुळे पिकांवरील किडी व रोगांच्या प्रदुर्भावामध्ये अचानक बदल होत आहेत.
- दुय्यम समजल्या जाणाऱ्या किडींचा प्रदुर्भाव वाढून नुकसानीची तीव्रताही वाढत आहे. उदा. कापसावरील शेंदरी/ गुलाबी बोंडआळी
- त्यासाठी एकात्मिक किड व्यवस्थापन पद्धतीवर अवलंब करण्यावर भर दिला जाईल.

एकात्मिक कीड व्यवस्थापनामधील प्रमुख बाबी

- कीड व रोगप्रतिकारक वाणांचा वापर व बीजप्रक्रिया
- पेरणीच्या तसेच काढणीच्या वेळा व मशागत पद्धतीमध्ये बदल
- कामगंध सापळ्यांचा/ पिवळ्या किंवा चिकट सापळ्यांचा वापर
- जैविक / सेंद्रिय/नैसर्गिक किडनाशाकांचा वापर करणे
- रासायनिक किडनाशाकांचा जपून वापर तसेच बंदी असलेल्या किडनाशाकांचा वापर टाळणे

सामाजिक सूची

- लोकासहभागाद्वारे प्रकल्पाचे सुक्ष्मनियोजन करण्यात येणार असून समाजातील सर्व घटकातील शेतकऱ्यांचा सहभाग घेतला जाणार आहे.
- शेतीमधील आवश्यक सुविधासाठी (शेततळे, विहीर, विद्युत/ डीझेल पंप, सुक्ष्मसिंचन इ.) अनुसूचित जाती व जमातीतील शेतकऱ्यांना तसेच महिला शेतकऱ्यांना प्राधान्य
- वनक्षेत्रास लागून असलेल्या गावामध्ये संयुक्त वनव्यवस्थापन समितीच्या सहभागाने प्रकल्प नियोजन महिलांचा सहभाग वाढविण्यासाठी शेतीशाळा व इतर सर्व प्रकल्प घटकामध्ये महिला शेतकऱ्यांचे प्रमाण राखण्यात येईल.

प्रकल्पांतर्गत लाभासाठी ची सर्वसाधारण कार्यपद्धती

या प्रकल्पांतर्गत विविध बाबींकरिता लाभ घेण्यासाठी शेतकरी अर्जदारांनी प्रकल्पाच्या www.mahapocra.gov.in या संकेतस्थळी online नोंदणी करून प्रकल्पांतर्गत समाविष्ट प्रत्येक बाबींकरिता स्वतंत्रपणे online अर्ज करावा

अर्ज सादर करताना खालील प्रमाणे कागदपत्रे सादर करावीत.

* अर्जदाराचा ७/१२ व ८ अ चा उतारा.

* अर्जदार अनुसूचित जाती किंवा जमाती प्रवर्गातील असल्यास त्याबाबतचा पुरावा.

* अर्जदार दिव्यांग असल्यास त्याचे प्रमाणपत्र.

लाभार्थी निवड अर्हता व पद्धती:

- प्रकल्पांतर्गत अनुक्रमे अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, महिला, दिव्यांग शेतकरी व सर्वसाधारण या प्राधान्यक्रमानुसार अत्यल्प व अल्प भूधारक लाभार्थ्यांची निवड करण्यात येईल. तसेच राबिवण्यात येणाऱ्या बाबींकरिता नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पाने निर्गमित केलेल्या मार्गदर्शक सूचनांप्रमाणे कार्यवाही करावी.
- परंपरागत वन निवासी (वन अधिकार मान्यता) अधिनियम, २००६ नुसार वन पट्टे धारक शेतकरी प्रकल्पांतर्गत लाभ घेण्यासाठी पात्र आहेत.
- प्राप्त अर्जांची समुह सहाय्यक / कृषि सहाय्यक छाननी करून परिपूर्ण अर्ज पुढील मान्यतेसाठी व निर्णयासाठी ग्राम कृषि संजीवनी समिती (VCRMC) कडे वर्ग करतील.
- ग्राम कृषि संजीवनी समिती (VCRMC) मार्फत मंजुरी प्राप्त झाल्यानंतर संबंधित कृषि सहाय्यक तांत्रिक पडताळणी करतील व पात्र अर्जांना उपविभागीय कृषि अधिकारी तांत्रिक पूर्वसंमती देतील.
- पूर्वसंमती पत्राची प्रत संबंधित लाभार्थ्यांस देण्यात येईल.
- पूर्वसंमती दिल्यापासून विहित मुदतीत लाभार्थ्यांने काम पूर्ण करणे बंधनकारक आहे. काम पूर्ण झाल्यानंतर संबंधित अधिकारी मोक्या तपासणी करतील.
- काम पूर्ण झाल्यानंतर लाभार्थ्यांना द्यावयाचे अर्थसहाय्य प्रत्यक्ष लाभ हस्तांतर (डी.बी.टी) प्रक्रियेद्वारे आधार जोडणी केलेल्या बँक खात्यात जमा करण्यात येईल.
- अर्थसहाय्य अदा करतेवेळी लाभार्थ्यांने मागणी केलेल्या बाबींचा सविस्तर प्रस्ताव, आवश्यक असल्यास अंदाजपत्रक, हमीपत्र व करारनामे आणि सक्षम अधिकाऱ्यांचा तपासणी अहवाल सादर केला असल्याची खात्री करून अर्थसहाय्य अदा करण्यात येईल.
- मंजूर घटकाचे काम निकषाप्रमाणे लाभार्थ्यांने स्वतः करावयाचे आहे किंवा त्याने स्वतःच्या इच्छेप्रमाणे पुरवठादार/संस्थांची निवड करून काम पूर्ण करावे.
- अधिकारी/कर्मचारी वेळोवेळी भेटी देतील व मार्गदर्शनासाठी त्यांना संपर्क साधता येईल.

***

**नानाजी देशमुख कृषी संजीवनी प्रकल्प
सामुदायिक व वैयक्तिक लाभासाठीचे घटक**

अ.क्र.	घटक/उपघटक/बाबी	प्रकल्प अर्थसहाय्याचे प्रमाण
A	हवामान अनुकूल कृषी पद्धतीस प्रोत्साहन देणे	
A1	सहभागीय पद्धतीने गाव समुहाचे नियोजन	
A1.1	सहभागीय पद्धतीने गाव समुहाचा नियोजन आराखडा तयार करणे	१००%
A1.2	कृषी मित्र/कृषी तार्ई यांचे सहकार्याने जागृती	१००%
A2	हवामान अनुकूल कृषि पद्धती	
A2.1.1	हवामान अनुकूल तंत्रज्ञान शेती शाळा	१००%
A2.2	जमिनीमध्ये कर्ब ग्रहणाचे प्रमाण वाढविणे	
A2.2.1	वृक्षलागवड (बांधावर/ गटामध्ये लागवड)	१००%
A2.2.2	फळबाग लागवड-आंबा / लिंबू वर्गीय फळे /आवळा / सीताफळ / पेरू/ डालिंब	१००%
A2.3	क्षारपड व चोपण जमिनीचे व्यवस्थापन (खारपाणग्रस्त गावे)	
A2.3.1	सबसरफ्रेस ड्रेनेज	५०%
A2.3.2	हवामान अनुकूल तंत्रज्ञान शेती शाळा	१००%
A2.3.3	शेततळे (जैविक बांधासह इनलेट व आऊटलेट असलेली)	५०%
A2.3.4	पाणी उपसा साधने (पंपसंच)	५०%
A2.3.5	तुषार सिंचन	५०%
A2.4	संरक्षित शेती	
A2.4.1	शेडनेट हाऊस (GI पाईप) (१००० चौ.मी.)	५०%
A2.4.2	शेडनेट हाऊस (बांबू) (१००० चौ.मी.)	५०%

A2.4.3	पॉली हाऊस (५०० चौ.मी.)	५०%
A2.4.4	पॉली टनेल (१००० चौ.मी.)	५०%
A2.4.5	पॉली हाऊस/ शेडनेट हाऊसमध्ये भाजीपाला/ फुलपिकांचे उच्चमुल्यांकित लागवड साहित्य	५०%
A2.4.6	पॉली टनेलमध्ये भाजीपाला/ फुलपिकांचे उच्च मुल्यांकित लागवड साहित्य	५०%
A2.5	एकात्मिक शेती पद्धती	
A2.5.1	बंदिस्त शेळीपालन	५०%
A2.5.2	कुक्कुट पालन	५०%
A2.5.3	रेशीम उद्योग	५०%
A2.5.4	मधुमक्षिका पालन	५०%
A2.5.5	गोड्या पाण्यातील मत्स्यपालन	५०%
A2.5.6	इतर कृषि आधारित उद्योग	५०%
A2.6	जमीन आरोग्य सुधारणे	
A2.6.1	गांडूळ खत आणि नाडेप पद्धतीने सेंद्रिय निविष्ठा उत्पादन	५०%
A2.6.2	सेंद्रिय खत निर्मिती युनिट	५०%
A3	पाण्याचा कार्यक्षम व शाश्वत पद्धतीने वापर	
A3.1	क्षेत्र उपचार	
A3.1.1	सलग समतल चर मॉडेल ५ ते ८ (०.३० मीटर)	१००%
A3.1.2	सलग समतल चर मॉडेल ५ ते ८ (०.४५ मीटर)	१००%
A3.1.3	खोल सलग समपातळी चर	१००%

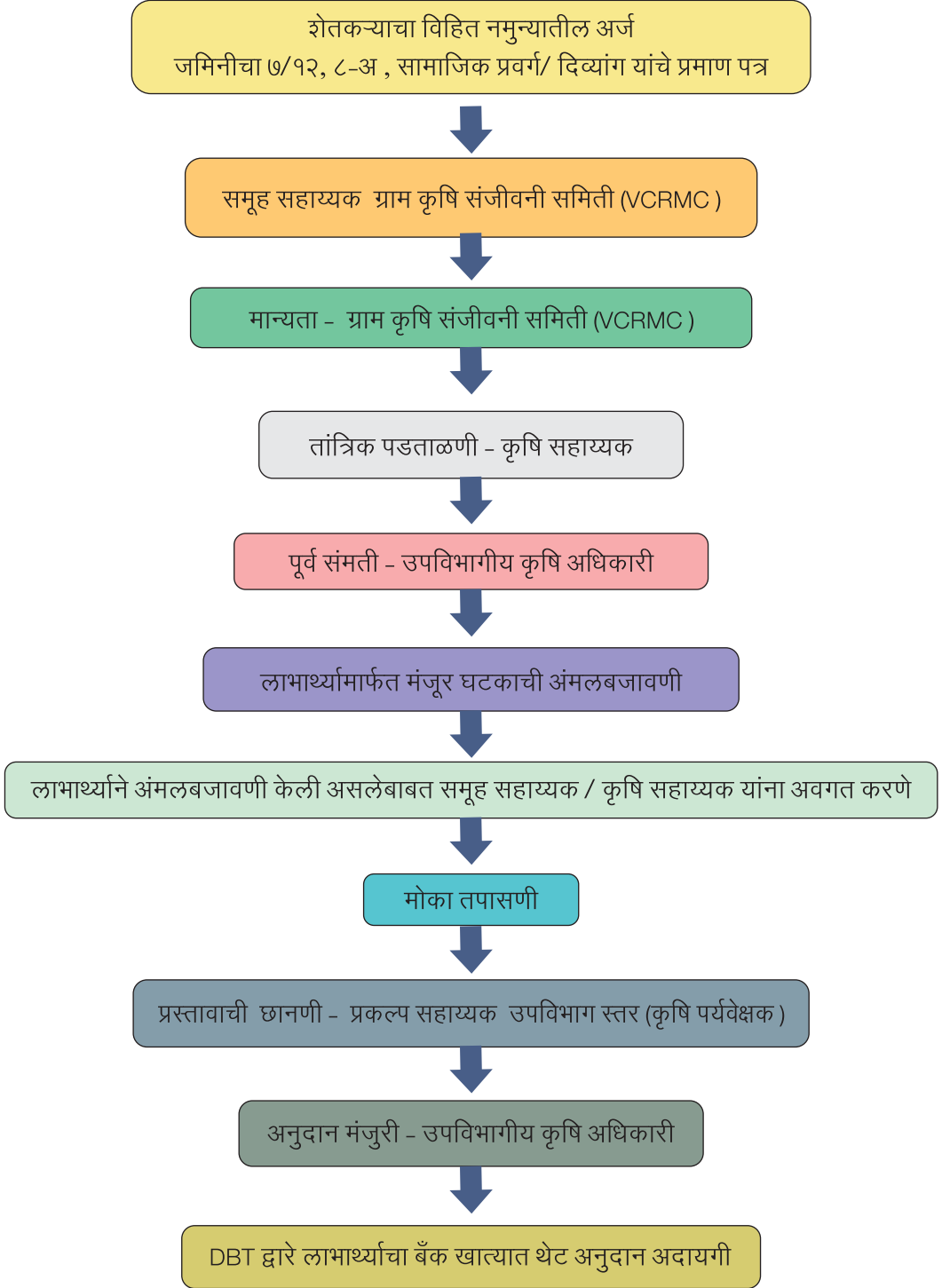
A3.2	ओघाळीवरचे उपचार	
A3.2.1	अनघड दगडाचे बांध	१००%
A3.2.2	गॅबियन बांध	१००%
A3.2.3	माती नाला बांध	१००%
A3.2.4	सिमेंट नाला बांध	१००%
A3.3	पाणी साठवण संरचनांची निर्मिती	
A3.3.1	सामुदायिक शेततळे (इनलेट व आऊटलेट असलेली)	१००%
A3.3.1	सामुदायिक शेततळे (इनलेट व आऊटलेट शिवाय)	१००%
A3.3.2	शेततळे (इनलेट व आऊटलेट असलेली)	५०%
A3.3.2	शेततळे (इनलेट व आऊटलेट शिवाय व अस्तरीकरणसह)	५०%
A3.3.3	शेततळे अस्तरीकरण	५०%
A3.3.4	विहीर	१००%
A3.4.1	जुन्या जलसाठ्यांचे पुनरुज्जीवन (गाळ काढणे/ खोलीकरण/ दुरुस्ती)	१००%
A3.5.1	भूजल पुनर्भरण (विहिरींचे)	१००%
A3.6.1	मुलस्थानी जलसंधारण (शेत बांध बंदिस्ती/ ढाळीचे बांधबंदिस्ती)	१००%
A3.7	सुक्ष्म सिंचन	
A3.7.1	टिबक सिंचन	५०%
A3.7.2	तुषार सिंचन	५०%
A3.8	संरक्षित सिंचनाकरिता पाण्याची उपलब्धता	
A3.8.1	पाणी उपसा साधने (पंपसंच)	५०%

A3.8.2	पाईप (एचडीपीई/ पीव्हीसी)	५०%
B	काढणी पश्चात व्यवस्थापन व हवामान अनुकूल मूल्य साखळी प्रोत्साहन	
B1	शेतकरी उत्पादक कंपन्यांना प्रोत्साहन	
B1.1	शेतकरी गट/ शेतकरी उत्पादक संघ/ शेतकरी उत्पादक कंपनी यांचे सशक्तीकरण करणे	१००%
B1.2	भाडे तत्वावर कृषि अवजारे केंद्र - सुविधा निर्मिती	५०%
B2	शेतमाल वृद्धीसाठी हवामान अनुकूल उदयोन्मुख मूल्यसाखळ्यांचे बळकटीकरण	
B2.1	शेतकरी गट/ शेतकरी उत्पादक संघ/ शेतकरी उत्पादक कंपनी यांना कृषि उत्पादनांचे संकलन, प्राथमिक प्रक्रिया, दर्जानुसार वर्गीकरण, स्वच्छता व साठवणूक इ. पायाभूत सुविधांचे बळकटीकरण साठी सहाय्य	५०%
B3	हवामान अनुकूल बियाणे वितरण प्रणाली कार्यक्षमता वृद्धी	
B3.1.1	हवामान अनुकूल वाणांचे पायाभूत आणि प्रमाणित बियाणे तयार करणे	५०%
B3.2	बियाणे हबसाठी पायाभूत सुविधांचा विकास करणे	
B3.2.1	बियाणे प्रक्रिया उपकरणे	५०%
B3.2.2	बियाणे सुकवणी यार्ड	५०%
B3.2.3	बियाण्याची साठवण/ गोदाम	५०%
B3.2.4	बियाणे उत्पादक शेतक-यांचे प्रशिक्षण	१००%
B3.2.5	शासकिय बियाणे चाचणी प्रयोगशाळाचे बळकटीकरण	१००%

***

वैयक्तिक घटक लाभ (FLOW CHART)

वरील सर्व प्रक्रिया online आहे

वैयक्तिक लाभाचे घटकांबाबत तपशिल वृक्ष लागवड (बांधावर/गटामध्ये लागवड)

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक - A2.2.1)

प्रकल्प अंतर्गत वानिकी आधारित शेतीपद्धती (वृक्ष लागवड) प्रती हेक्टरी ५०० पर्यंत झाडे या प्रमाणात वृक्षारोपण करण्यासाठी अर्थसहाय्य देण्यात येईल. वातावरणातील बदलामुळे शेती क्षेत्रावर होणारे दुष्परिणाम कमी करण्यासाठी वृक्ष आच्छादन वाढविणे व जमिनीतील सेंद्रिय घटकांचे संवर्धन या घटकाचा मुख्य उद्देश आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावासाठीच्या ग्राम कृषि संजीवनी समितीने (VCRMC) मान्यता दिलेले अत्यल्प व अल्प भूधारक शेतकऱ्यांना, अनु.जाती/ जमाती, महिला, दिव्यांग व इतर शेतकरी या प्राधान्यक्रमाने निवड करून लाभ देण्यात येईल.
- ग्राम कृषि संजीवनी समितीने (VCRMC) मान्यता दिलेल्या सार्वजनिक (ग्रामपंचायत व इतर शासकीय) क्षेत्रावर लागवड करता येईल.

मापदंड :

अ)कमी घनतेच्या वृक्ष लागवडीसाठी आर्थिक मापदंड :

अ.क्र	लागवडीचा प्रकार (प्रती हेक्टर रोपे संख्या)	एकूण किंमत रु.
१	१०० पेक्षा कमी	७० /- प्रती रोप
२	१००-५००	२८,०००/- (किंवा लागवडीच्या तीव्रतेच्या प्रमाणात)

टिप : प्रत्येक ब्लॉक मधील रोपे /वृक्षांच्या संख्येच्या प्रमाणात खर्चाची परिगणना करण्यात येईल.

आ)जास्त घनतेच्या ब्लॉक वृक्षारोपण अंतर्गत आर्थिक मापदंड:

अ.क्र.	लागवडीचा प्रकार(प्रति हेक्टर रोपे संख्या)	एकूण किंमत (रुपये) प्रति हेक्टर
१	५०० ते १००० (अंतर ३.५ मी. X ३.५ मी.)	३००००
२	>१००० ते १२०० (अंतर ३ मी. X ३ मी.)	३५०००
३	>१२०० ते १५०० (अंतर २.५ मी. X २.५ मी.)	४५०००
४	>१५०० (२.५ मी. X २.५ मी. पेक्षा कमी अंतर)	५००००

टिप: प्रत्येक ब्लॉकमधील रोपे / वृक्षांच्या संख्येच्या प्रमाणात खर्चाची परिगणना वर दर्शविल्यानुसार करण्यात येईल.

(प्रती झाड रु. ७०/- नुसार)

अ.क्र.	घटक/उपघटक/बाबी	प्रती रोप किंमत रु.
१	लागवड पूर्वतयारी /जमीन साफसफाई /देखभाल इ.	१०.००
२	खड्डे खोदणे	६.००
३	प्रति रोप लागवड सामुग्री इ.	१५.००
४	वाहतूक खर्च	१.००
५	अत्यावश्यक निविष्ठा उदा. कुजलेले शेणखत, बीज प्रक्रिया, पिक संरक्षण औषधे इ.	१०.००
६	लागवड खर्च	२.००
७	कुंपण	१०.००
८	देखभाल (निंदनी व पाणी देणे)	१६.००
	एकुण	७०.००

अर्थसहाय्य:

- वैयक्तिक लाभाकरिता बाबनिहाय मंजूर मापदंडाच्या ५० टक्के रक्कम रु. ३५/- प्रति झाड प्रत्यक्ष लागवडी नुसार देय राहिल.
- सार्वजनिक क्षेत्रावर (ग्रामपंचायत व इतर) वृक्ष लागवड करण्यासाठी मंजूर मापदंडाच्या १००% (कमाल रु. ७०/- प्रति झाड) इतके अनुदान देय आहे.
- सदर अर्थसहाय्य हे ४०:२०:२० टक्के या प्रमाणात एकूण चार वर्षात देण्यात येईल.
- जे लाभार्थी दुसऱ्या, तिसऱ्या व चौथ्या वर्षी कमीत कमी अनुक्रमे ९०%, ७५% व ६५% झाडे जतन करतील अशा लाभार्थ्यांना दुसऱ्या, तिसऱ्या व चौथ्या वर्षाचे अर्थसहाय्य देय आहे

***

फळबाग लागवड योजना

(प्रकल्प उपक्रम संकेतांक- A2.2.2)

प्रकल्पांतर्गत आंबा, लिंबूवर्गीय पिके (संत्रा, मोसंबी व कागदी लिंबू), सिताफळ/ पेरू / आवळा तसेच डाळिंब या फळ पिकांच्या लागवडीसाठी अर्थसहाय्य देण्यात येईल. शेतकऱ्यांच्या आर्थिक उन्नती बरोबरच हवामान बदलास कारणीभूत ठरणाऱ्या कर्ब वायूंचे स्थिरीकरण करणे, हा या घटकाचा मुख्य उद्देश आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावासाठीच्या ग्राम कृषि संजीवनी समितीने (VCRMC) मान्यता दिलेले अत्यल्प व अल्प भूधारक शेतकऱ्यांना, अनु.जाती/ जमाती, महिला, दिव्यांग व इतर शेतकरी या प्राधान्यक्रमाने निवड करून लाभ देण्यात येईल

मापदंड:

बाब / कामे	आर्थिक तरतूद
अ.शेतकऱ्यांनी स्व-खर्चाने करावयाची कामे	
१) जमीन तयार करणे २) माती व शेणखत / सेंद्रिय खत मिश्रणाने खड्डे भरणे ३) रासायनिक खत वापरून खड्डे भरणे ४) आंतरमशागत करणे ५) काटेरी झाडांचे कुंपण (ऐच्छिक)	१००% लाभार्थी शेतक-या द्वारे
ब. प्रकल्प अनुदानीत बाबी / कामे	
१) खड्डे खोदणे २) कलमे लागवड करणे ३) पीक संरक्षण ४) नांग्या भरणे ५) टिबक सिंचनाद्वारे पाणी देणे	१००% प्रकल्पाद्वारे

अर्थसहाय्य:

- कलमांचे/रोपांचे दर राज्यस्तरीय समितीने निश्चित केलेले लागू राहतील
- लाभार्थ्यांने लावलेली फळझाडे पहिल्या वर्षी किमान ८०% व दुसऱ्या वर्षी किमान ९०% जतन करणे आवश्यक राहिल. फळबागांच्या लागवडीसाठी ३ वर्ष कालावधीत प्रथम, द्वितीय व तृतीय वर्षी अनुक्रमे ५०%, ३०% व २०% अर्थसहाय्य अनुज्ञेय राहिल. फळझाडे जगण्याचे प्रमाण त्या त्या वर्षाच्या निकषानुसार न राखल्यास, लाभार्थी दुसऱ्या व तिसऱ्या हफत्याच्या अनुदानास पात्र असणार नाही.

गोषवारा

प्रकल्प अनुदानीत बाबींचे प्रति हेक्टरी मापदंड : सन २०१८-१९ पासून

अ.क्र.	फळपिक कलमे/रोपे	अंतर (मी.)	हेक्टरी झाडे	प्रथम वर्ष एकूण	दुसरे वर्ष एकूण	तिसरे वर्ष एकूण	एकूण
१	आंबा	५ x ५	४००	८८,९५८	९,७१९	३,२९५	१,०१,९७२
२	जाळिंब	४.५ x ३	७४०	९३,०१३	११,६३९	४,८३५	१,०९,४८७
३	पेरू	३ x २	१,६६६	१,७९,५५६	२०,४०४	२,१३०	२,०२,०९०
४		६ x ६	२७७	५६,४६१	४,६७७	१,११५	६२,२५३
५	संत्रा	६ x ३	५५५	८३,८२२	११,५३४	४,३६०	९९,७१६
६	मोसंबी, संत्रा कागदी लिंबू	६ x ६	२७७	५४,९०६	५,३४२	२,३३०	६२,५७८
७	सिताफळ	५ x ५	४००	६६,०८९	५,२२७	१,२१५	७२,५३१
८	आवळा	७ x ७	२००	४५,७५२	३,०९६	८८७	४९,७३५

***

संरक्षित शेती

शेडनेटगृह/हरितगृह उभारणी, प्लास्टिक टनेल, हरितगृह /शेडनेटगृहातील लागवड साहित्य व मशागत

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक- A2.4.1, A2.4.3, A2.4.4, A2.4.5 व A2.4.6)

गावसमूहातील अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतकऱ्यांना हवामान बदलामुळे उद्भवलेल्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्यास सक्षम बनविणे, शेतकऱ्यांना उच्च दर्जाच्या व उच्च प्रतीच्या निर्यातक्षम पिकांच्या लागवडीसाठी आर्थिक सहाय्य करणे आणि ग्रामीण भागातील युवकांना कृषि क्षेत्रात स्वयंरोजगार उपलब्ध करून देणे. तसेच फलोत्पादन क्षेत्रात बिगर हंगामी पिके घेण्यासाठी व उच्च तंत्रज्ञानाचा वापर करण्यासाठी शेतकऱ्यांना प्रोत्साहन देण्याकरिता नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत एकात्मिक फलोत्पादनसाठी संरक्षित शेतींतर्गत शेडनेट हाऊस, नैसर्गिक वायुविजन हरितगृह (Polyhouse-Open Vent), प्लास्टिक टनेल व हरितगृह/शेडनेटगृहातील उच्च दर्जाचे लागवड साहित्य हे घटक समाविष्ट आहेत.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- शेतकऱ्याची स्वतःच्या मालकीची जमीन पाणी पुरवठ्याची सुविधा आणि व विद्युतपुरवठा सोय असणे आवश्यक आहे.
- हरितगृह/ शेडनेटमध्ये लागवड करताना फुलपिके व भाजीपाला पिकांचा समावेश असावा.
- अर्जदार शेतकऱ्यांना हरितगृह/ शेडनेट संदर्भातील प्रशिक्षण घेणे बंधनकारक आहे. असे प्रशिक्षण हॉर्टीकल्चर ट्रेनिंग सेंटर, तळेगाव दाभाडे, येथे उपलब्ध आहे. प्रशिक्षण शुल्क प्रकल्प स्तरावरून प्रशिक्षण संस्थेस अदा करण्यात येईल.
- लाभार्थीकडून विहित नमुन्यातील करारनामा करून घेण्यात येईल.
- लाभार्थी शेतकऱ्यांनी हरितगृहाचा/शेडनेटचा विमा उतरविणे अपेक्षित आहे.
- सेवा पुवरठादारास लाभार्थी शेतकऱ्यांनी जीएसटी नोंदणी क्रमांक असलेले पक्के बिल द्यावे लागेल. त्यामध्ये टॅक्सचा स्वतंत्रपणे उल्लेख करावा. बिलांमध्ये पाईपचे तांत्रिक मापदंड (जाडी, वजन), BIS क्रमांक व बॅच नंबर तसेच पॉलीथिनचे/ शेडनेटचे तांत्रिक गुणधर्म, BIS क्रमांक व बॅच नंबर, वॉरन्टी इ.गोष्टींचा समावेश असावा.

शेडनेटगृह उभारणी

उच्च मुल्यांकित भाजीपाला पिके व फुलांच्या उत्पादनासाठी शेडनेटगृह चा वापर उत्तम दर्जाने करण्यात येतो. शेडनेटगृह उभारणी साठी प्रकल्पांतर्गत अर्थसहाय्य अनुज्ञेय आहे. शेडनेटगृहामध्ये शेतीसाठी उपयुक्त तापमान, आर्द्रता व कार्बन डायऑक्साईडच्या प्रमाणावर काही नियंत्रण ठेवता येते. प्रामुख्याने हंगामी व बिगर हंगामी पिके घेण्यासाठी याचा वापर करण्यात येतो.

मापदंड:

बाब	प्रती चौ.मी. महत्तम मापदंड (रु.)	
	सर्व साधारण क्षेत्र	अधिसूचित डोंगराळ क्षेत्र
शेडनेट गृह	७१०	८१६

तांत्रिक बाबी:

शेडनेटगृहसाठी जागेची निवड तांत्रिक दृष्ट्या सुयोग्य असावी.

बाब	मॉडेलचा प्रकार	एकूण क्षेत्र (चौ.मी.)	मॉडेलनुसार शेडनेटहाऊस आकार (रुंदी x लांबी) (मी.)		
शेडनेटहाऊस (Round Type) ५ मी. उंची	RTSNH5M-500	५०४	१८ x २८		
	RTSNH5M-1000	१००८	३६ x २८		
	RTSNH5M-2000		२०१६	३६ x ५६	
				४२ x ४८	
	RTSNH5M-3000		३०२४	४२ x ७२	
				३०७२	४८ x ६४
				३०२४	५४ x ५६
	RTSNH5M-4000		४०३२	४८ x ८४	
				४०८०	६० x ६८
				४०३२	७२ x ५६
				४०५६	७८ x ५२
	शेडनेटहाऊस (Round Type) ४ मी. उंची	RTSNH4M-500	५०४	१८ x २८	
RTSNH4M-1000		१००८	३६ x २८		
RTSNH4M-2000			२०१६	३६ x ५६	
				४२ x ४८	
RTSNH4M-3000			३०२४	४२ x ७२	
				३०७२	४८ x ६४
				३०२४	५४ x ५६
RTSNH4M-4000			४०३२	४८ x ८४	
				४०८०	६० x ६८
				४०३२	७२ x ५६
				४०५६	७८ x ५२

शेडनेटहाऊस (Flat Type) ४ मी. उंची	FTSNH4M-1000	१०४०	२० x ५२
		१०८८	३२ x ३४
	FTSNH4M-2000	२०४८	३२ x ६४
		२०२४	४४ x ४६
	FTSNH4M-3000	३०१६	५२ x ५८
		३०४०	४० x ७६
	FTSNH4M-4000	४०००	४० x १००
		४०९६	६४ x ६४
शेडनेटहाऊस (Flat Type) ३.२५ मी. उंची	FTSNH 3.25M-1000	१०१२	२२ x ४६
	FTSNH3.25M -2000	२०८०	४० x ५२
	FTSNH3000	३०१६	५२ x ५८
		३०४०	४० x ७६
	FTSNH3.25M -4000	४०००	४० x १००
		४०९६	६४ x ६४
		४०४८	४६ x ८८
		४०६०	५८ x ७०

अर्थसहाय्य:

- वरील प्रमाणे राऊंड टाईप (Round Type) प्रकाराच्या शेडनेट गृहासाठी कमीत कमी ५०० चौ.मी. तर जास्तीत जास्त ४००० चौ.मी. क्षेत्र मर्यादे पर्यंत मंजूर मापदंडानुसार (सर्वसाधारण रु. ७१०/- प्रती चौ.मी. व डोंगराळ क्षेत्रास रु. ८१६/- प्रती चौ.मी. प्रमाणे) येणाऱ्या खर्चाच्या ५० टक्के अथवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल ते अर्थसहाय्य देय राहिल.
- तसेच फ्लॅट टाईप (Flat Type) प्रकाराच्या शेडनेट गृहासाठी कमीत कमी १००० चौ.मी. तर जास्तीत जास्त ४००० चौ.मी. क्षेत्र मर्यादे पर्यंत मंजूर मापदंडा नुसार (सर्वसाधारण रु. ७१०/- प्रती चौ.मी. व डोंगराळ क्षेत्रास रु. ८१६/- प्रती चौ.मी. प्रमाणे) येणाऱ्या खर्चाच्या ५० टक्के अथवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान अर्थसहाय्य देय राहिल.

हरितगृह

मापदंड:

हरितगृहाच्या नैसर्गिक वायुविजन (Open Vent Poly house) आणि वातावरण नियंत्रीत हरितगृहाच्या उभारणीसाठी आकारमाना नुसार व विविध मॉडेल्स नुसार प्रति चौ.मी. क्षेत्रासाठी येणाऱ्या खर्चाचा तपशिल/अंदाजपत्रक पुढील प्रमाणे आहे. या मंजूर मापदंडा नुसार सदरच्या एकूण प्रकल्प खर्चाच्या ५० टक्के अनुदान देय आहे.

तांत्रिक बाबी:

हरितगृहासाठी जागेची निवड:

- लाभार्थ्यांनी संबंधीत अधिकाऱ्यांच्या मार्गदर्शनाप्रमाणे जागेची निश्चिती करावी.
- निवड केलेली जागा सपाट, विद्युत व पाणी पुरवठ्याच्या सुविधा, भरपूर सूर्यप्रकाश असावे, मोठ्या वृक्षाच्या सावलीत किंवा इमारतीच्या सावलीत किंवा इमारतीच्या अडोशाची जागा निवडू नये.
- पाण्याचा सामू, क्षारतेचे प्रमाण, पाण्याचा निचरा मानकानुसार असावा.
- हरितगृहापासून ३० मीटर अंतरावर पश्चिम व दक्षिण बाजूस वारा रोधक झाडे लावावीत. त्यामध्ये शक्यतो सिल्वर ओक, अशोका, सुरु, इ. झाडाचा समावेश असावा.

बाब	मॉडेल चा प्रकार	एकूण क्षेत्र (चौ.मी.)	मॉडेल नुसार हरितगृहाचा आकार (रुंदी X लांबी) मी.	प्रती चौ. मी. महत्तम मापदंड (रु.)	
				सर्वसाधारण क्षेत्र	अधिसूचित डोंगराळ क्षेत्र
हरितगृह (OVPH)	OVPH-500	५६०	२० x २८	९३५	१,०७५
		५६०	२८ x २०	९३५	१,०७५
	OVPH-1000	१,००८	२८ x ३६	९३५	१,०७५
		१,००८	३६ x २८	९३५	१,०७५
	OVPH-2000	२,०१६	३६ x ५६	८९०	१,०२४
		२,०८०	५२ x ४०	८९०	१,०२४
	OVPH-3000	३,१२०	५२ x ६०	८४४	९७१
		३,१२०	६० x ५२	८४४	९७१
	OVPH-4000	४,०८०	६० x ६८	८४४	९७१
		४,०००	१०० X ४०	८४४	९७१

बाब	मॉडेल चा प्रकार	एकूण क्षेत्र (चौ.मी.)	मॉडेल नुसार हरितगृहाचा आकार (रुंदी X लांबी) मी.	प्रती चौ. मी. मापदंड (रु.)	
				सर्वसाधारण क्षेत्र	अधिसूचित डोंगराळ क्षेत्र
हरितगृह (CCPH)	CCPH -1000	१,००८	२८ x ३६	१४६५	१६८५
		१,००८	३६ x २८	१४६५	१६८५
	CCPH -2000	२,०१६	३६ x ५६	१४२०	१६३३
		२,०८०	५२ x ४०	१४२०	१६३३
	CCPH -3000	३,१२०	५२ x ६०	१४००	१६१०
		३,१२०	६० x ५२	१४००	१६१०
	CCPH -4000	४,०८०	६८ x ६०	१४००	१६१०
		४,०००	१०० X ४०	१४००	१६१०

अर्थसहाय्य:

- वरीलप्रमाणे नैसर्गिक वायूविजन प्रकाराच्या हरितगृहासाठी (OVPH) कमीतकमी ५०० चौ.मी. तर जास्तीत जास्त ४००० चौ.मी. क्षेत्र मर्यादेपर्यंत महत्तम मापदंडानुसार (मॉडेलप्रमाणे) येणाऱ्या खर्चाच्या ५० टक्के अथवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान लाभार्थींना देय राहिल.
- वातावरण नियंत्रित प्रकारच्या हरितगृहासाठी (CCPH) कमीतकमी १००० चौ.मी. तर जास्तीत जास्त ४००० चौ.मी. क्षेत्र मर्यादेपर्यंत महत्तम मापदंडानुसार (मॉडेलप्रमाणे) येणाऱ्या खर्चाच्या ५० टक्के अथवा प्रत्यक्ष खर्चाच्या ५० टक्के यापैकी जे कमी असेल ते अनुदान लाभार्थींना देय राहिल.

(टीप: लाभार्थ्यांस राष्ट्रीय काढणीपश्चात हाताळणी प्रशिक्षण संस्था, तळेगाव दाभाडे, जि. पुणे (NIPHT) येथे प्रशिक्षण घेणे आवश्यक आहे. सदर घटकांतर्गत प्रशिक्षणासाठी प्रकल्प स्तरावरून अर्थसहाय्य देण्यात येईल.)

***

प्लास्टिक टनेल

फळपिके, पुष्पोत्पादन या पिकांच्या कलमा/रोपांचे आणि उती संवर्धनातील रोपांच्या बळकटी करणासाठी तसेच भाजीपाला उत्पादनासाठी उपयुक्त प्लास्टिक टनेल हे एक छोट्या प्रकारचे हरितगृहच आहे. याकरीता पारदर्शक प्लास्टिक फिल्मचा वापर करण्यात येतो. नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत प्लास्टिक टनेल साठी आर्थिक सहाय्य देण्यात येत आहे.

मापदंड:

अ.क्र.	टनेल पाया (से.मी.)	सापळ्याची उंची (से.मी.)	फिल्मची रुंदी (से.मी.)	फिल्मची जाडी (मायक्रॉन)
१	४० ते ५०	४५	१३० ते १५०	३० ते ५०
२	८० ते ९०	५५	१८० ते २००	३० ते ५०
३	१२० ते १३०	४५	२००	८० ते १००
४	१४० ते १६०	५५	२५०	८० ते १००

अर्थसहाय्य:

अ.क्र.	घटक	सर्वसाधारण क्षेत्र		डोंगराळ क्षेत्रासाठी	
		मापदंड	अधिकतम अनुदान मर्यादा	मापदंड	अधिकतम अनुदान मर्यादा
१	प्लास्टिक टनेल	रु.६० प्रति चौ.मी	५० टक्के जास्तीत जास्त रक्कम रु.३०,०००/- मर्यादा १,००० चौ.मी.प्रती लाभार्थी	रु.७५ प्रति चौ.मी.	५० टक्के जास्तीत जास्त रक्कम रु.३७,५००/-मर्यादा १,००० चौ.मी.प्रती लाभार्थी

लागवड साहित्य व मशागत/ लागवड खर्च

संरक्षित शेती या घटकांतर्गत हरित गृहामध्ये उच्च मुल्यांकित भाजीपाला पिकांच्या लागवड साहित्यासाठी व मशागतीसाठी तसेच हरित गृहामधील व शेडनेट गृहामधील उच्च दर्जाच्या फुलपिकांच्या लागवड साहित्यासाठी व मशागतीसाठी शेतकऱ्यांना अनुदान मंजुरीसाठी खालील बाबींचा/ सुचनांचा अवलंब असेल. संरक्षित शेती घटकांतर्गत भागातील सर्व शेतकऱ्यांची हरितगृह व शेडनेटगृह उभारणी या उपघटकांसाठी असलेली अनुदान मागणी पूर्ण झाल्यानंतरच लागवड साहित्य या घटकासाठी अर्जाचा विचार करण्यात येईल.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- ग्राम कृषि संजीवनी समितीची (VCRMC) मान्यता असलेल्या अत्यल्प व अल्प भूधारक शेतकऱ्यांमधील अनु. जाती, अनु. जमाती, महिला, दिव्यांग व सर्वसाधारण शेतकरी या प्राधान्यक्रमाने निवड करण्यात येईल.
- या पूर्वी शासनाच्या इतर योजनामधून या घटकाचा लाभ घेतलेला असल्यास एकत्रित लाभ ४० गुंट्याच्या मर्यादेत देता येईल.

अर्थसहाय्य:

हरित गृहामध्ये उच्च मुल्यांकित भाजीपाला पिकांच्या लागवड साहित्यासाठी व मशागती साठी:

- शेतकऱ्यांना/लाभार्थींना खालील प्रमाणे मंजूर मापदंडानुसार अनुदान/ अर्थसहाय्य देय राहिल.
- मोका तपासणी मध्ये हरित गृहातील भाजीपाला पिकांची लागवड झालेल्या क्षेत्राचे मोजमाप घेऊन अनुदानाची परिगणना करण्यात येईल.
- हरित गृहामध्ये भाजीपाला पिकांच्या लागवडीसाठी आवश्यक उच्च मुल्यांकित लागवड साहित्य व मशागतीसाठी पुढील बाबींसाठी अनुदान देय राहिल.

१) हरितगृहातील भाजीपाला पिकांच्या लागवडीसाठी खर्चाचे मापदंड

अ.क्र.	बाब	प्रति चौ.मी. क्षेत्रासाठी खर्च (रु.)	अनुदान मर्यादा
१	लागवड साहित्य (रोपे)	१८	देय खर्चाच्या ५० टक्के अनुदान, प्रति लाभार्थी जास्तीत जास्त ४,००० चौ.मी. क्षेत्र मर्यादे पर्यंत.
२	गादी वाफे तयार करणे (लालमाती, भुसा, मजुरी, वाहतुक, निर्जंतुकिकरण इ.)	१८	
३	प्लास्टिक अच्छादन	१४	
४	विद्राव्य खते	४५	
५	पिक संरक्षण औषधे	४५	
	एकूण	१४०	

- उपरोक्त अनु क्र.१ ते ५ बाबींसाठी स्वतंत्र खर्च त्याप्रमाणात ग्राह्य धरण्यात येईल. इतर बाबींवरील खर्च विचारात घेतला जाणार नाही.
- भाजीपाला पिकाच्या उच्च मुल्यांकित लागवड साहित्याची (वाणांची) खरेदी खात्रीशीर स्रोताकडून करून शिफारशी नुसार त्याची लागवड हरित गृहामध्ये करणे लाभार्थ्यांना बंधनकारक राहिल.
- पिकनिहाय प्रति वर्ग मीटर रोपांची संख्या खालील प्रमाणे शिफारशी नुसार असल्यानंतरच लागवड साहित्यासाठी अनुदान देय राहिल.

अनु. क्र.	पिकांचे नाव	वाफ्यावरील लागवडीचे अंतर मी.	प्रति वर्ग मी.रोपसंख्या (हजार मध्ये)
१	सिमला मिरची	०.६० X ०.४५	३.७०
२	टोमॅटो	०.६० X ०.४५	३.७०
३	ब्रोकोली (हिरवी कोबी)	०.४५ X ०.३०	७.४०
४	काकडी	१.३० X ०.४०	१.९२
५	चेरी टोमॅटो	०.६० X ०.४५	३.७०
६	रेड कॅबेज (लाल कोबी)	०.४५ X ०.३०	७.४०
७	लेट्युस	०.४५ X ०.३०	७.४०
८	खरबुज	१.३० X ०.४५	१.९२
९	मिरची	०.६० X ०.४५	३.७०

(उदा.१०००० वर्ग मी. मध्ये सिमला मिरचीचे ३७०० रोपे असणे आवश्यक आहे. याप्रमाणे विविध आकाराच्या हरित गृहातील पिकनिहाय रोप संख्या उपरोक्त शिफारशी प्रमाणे असल्याची खात्री सक्षम तपासणी अधिकारी करतील).

२) हरितगृहामध्ये/ शेडनेट गृहामध्ये फुलपिकांच्या लागवड साहित्य व मशागतीसाठी अनुदान:

हरितगृह/ शेडनेट गृहामध्ये फुलपिकांच्या लागवडीसाठी खर्चाचे मापदंड

अ. क्र.	बाब	प्रति चौ.मी.क्षेत्रासाठी खर्च (रु.)			अनुदान मर्यादा
		कार्नेशन व जरबेरा	अँथुरियम व ऑर्चिड	गुलाब व लिलीयम	
१	लागवड साहित्य	४९० (आधार देण्याच्या खर्चासह)	५३९	१९३	देय खर्चाच्या ५० टक्के अनुदान, प्रति लाभार्थी ४००० चौ.मी. मर्यादेपर्यंत
२	गादी वाफे तयार करणे (लाल माती, भुसा, मजुरी, वाहतुक, निर्जंतुकिकरण इ.)	२०	२७	३९	
३	विद्राव्य खते	५०	६७	९७	
४	पिक संरक्षण औषधे	५०	६७	९७	
एकूण		६१०	७००	४२६	

तांत्रिक बाबी:

- उपरोक्त अनु क्र.१ ते ४ या बाबींसाठीचाच खर्च त्याप्रमाणात ग्राह्य धरण्यात येईल. इतर बाबीवरील खर्च विचारात घेतला जाणार नाही.
- फुलपिकांच्या लागवड साहित्याची (वाणांची) खरेदी स्वामीत्व धन भरलेल्या (रॉयल्टी) रोपवाटीका धारकांकडूनच करून शिफारशी नुसार त्याची लागवड हरितगृहामध्ये किंवा शेडनेट गृहामध्ये करणे लाभार्थींना बंधनकारक राहिल.
- पिक निहाय प्रति वर्ग मीटर रोपांची संख्या खालीलप्रमाणे शिफारशी नुसार असल्यानंतरच लागवड साहित्यासाठी अर्थसहाय्य देय राहिल.

अ.क्र.	पिकाचे नाव	प्रति वर्ग मीटर रोपे संख्या
१	कार्नेशन	२४ ते ३६
२	जरबेरा	६ ते ८
३	अँन्थोरियम (कोकोशेलमध्ये)	७ ते १०
४	ऑर्कीड (कोकोशेलमध्ये)	१७ ते २०
५	गुलाब	७ ते १४
६	लिलीयम	५० ते ६० कंद

(उदा.१०००० वर्ग मी. हरितगृह/ शेडनेट गृहामध्ये गुलाबाचे वाणांनुसार कमीत कमी ७,००० ते जास्तीत जास्त १४,००० रोपे असणे आवश्यक आहे. याप्रमाणे विविध आकाराच्या हरितगृह/ शेडनेट गृहातील पिक निहाय रोप संख्या उपरोक्त शिफारशीप्रमाणे असल्याची खात्री सक्षम करतील).

***

एकात्मिक शेती पद्धती बंदिस्त शेळीपालन

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक - A2.5.1)

प्रस्तावना:

शेतकऱ्यांना पुरक उत्पन्न मिळवून देण्यासाठी एकात्मिक शेती पद्धती अंतर्गत बंदिस्त शेळीपालन या बाबीकरिता ठाणबंद पद्धतीने शेळी पालनाद्वारे ५०% अर्थसहाय्य देण्यात येईल. सदर योजने अंतर्गत जास्तीत जास्त १० शेळ्या व १ बोकड पालनाकरिता अर्थसहाय्य देय आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावासाठीच्या ग्राम कृषि संजीवनी समितीने (VCRMC) मान्यता दिलेले भूमिहीन कुटुंबातील व्यक्ती, विधवा, परितक्त्या व घटस्फोटीत महिला, अनुसूचित जाती/ जमाती मधील महिला शेतकरी यांना लाभ देय आहे.
- एका कुटुंबातील एकाच व्यक्तीस या योजनेचा लाभ घेता येईल.
- या घटकांतर्गत जास्तीत जास्त १० शेळ्या व १ बोकड खरेदीसाठी अनुदान देय असून यापेक्षा कमी खरेदी केल्यास खरेदी केलेल्या शेळ्यांच्या प्रमाणात अनुदानाचा लाभ देय आहे.
- शेळी गटाची खरेदी ही खालील समिती द्वारे लाभार्थ्यांच्या पसंतीने करण्यात येईल.

शेळी खरेदी समिती:

- १) सरपंच - पद सिद्ध अध्यक्ष
- २) उपसरपंच - पद सिद्ध सदस्य
- ३) इतर ग्राम कृषि संजीवनी समिती (VCRMC) महिला सदस्य
- ४) कृषि मित्र/ कृषि ताई - सदस्य
- ५) लाभार्थी
- ६) कृषि सहाय्यक - सचिव

(अनुक्रमांक १, २, ३ पैकी किमान १ व उर्वरित सर्व सदस्याची खरेदीच्या वेळी उपस्थिती अनिवार्य आहे.)

- या बाबी अंतर्गत उस्मानाबादी/संगमनेरी किंवा स्थानिक जातीच्या पैदासक्षम शेळ्यांच्या अधिकृत बाजारातून शेळ्या/बोकडांची खरेदी करण्यात यावी.
- या योजनेखाली वाटप केलेल्या शेळी गटाचा ३ वर्षासाठी विमा उतरविण्यात यावा. यांचे नावे लाभार्थ्याकडे शेळी गट संगोपनासाठी पुरेशी जागा असावी.
- लाभार्थ्यांने सदरचा व्यवसाय किमान ३ वर्षे करणे आवश्यक आहे.
- शेळी गट पडताळणी करण्यास येणाऱ्या अधिका-यांना लाभार्थ्यांने वेळोवेळी शेळी गट दाखविणे बंधनकारक आहे.
- वाटप केलेल्या शेळी गटातील शेळ्या/बोकडांना नजीकच्या पशुवैद्यकीय दवाखान्यातून आवश्यक रोगप्रतिबंधक लसीकरण करून घेणे, त्यांना जंतनाशक पाजणे ही लाभार्थ्यांची जबाबदारी आहे.

अर्थसहाय्य:

अ.क्र.	तपशील	दर	एकूण खर्च, रु. (१० शेळ्या व १ बोकड)	खुल्या प्रवर्गातील लाभार्थी - ५० % अनुदान रु.	अनुसूचित जाती /जमाती प्रवर्गातील लाभार्थी - ७५ % अनुदान रु.
१	शेळ्या खरेदी	उस्मानाबादी /संगमनेरी जातीची पैदासक्षम शेळी रु. ६,०००/- प्रती शेळी	६०,०००	३०,०००	४५,०००
		अन्य जातीची पैदासक्षम शेळी रु. ४,००० प्रती शेळी	४०,०००	२०,०००	३०,०००
२	बोकड खरेदी	उस्मानाबादी /संगमनेरी जातीचा नर रु. ७,०००/- प्रती बोकड	७,०००	३,५००	५,२५०
		अन्य जातीचा पैदासक्षम नर रु.५,०००/- प्रती बोकड	५,०००	२,५००	३,७५०
३	विमा	उस्मानाबादी /संगमनेरी	३,०००	१,५००	२,२५०
		अन्य जातीचा पैदासक्षम	२,०००	१,०००	१,५००
एकूण खर्च		उस्मानाबादी /संगमनेरी	७०,०००	३५,०००	५२,५००
		अन्य जातीचा पैदासक्षम	४७,०००	२३,५००	३५,२५०

परसबागेतील कुक्कुट पालन

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक - A2.5.2)

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत समावेश करण्यात आलेल्या गाव समूहा मधील शेतकऱ्यांना हवामान बदलामुळे उद्भवलेल्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्यास सक्षम बनविणे साठी एकात्मिक शेती पद्धती अंतर्गत परसबागेतील कुक्कुट पालन या बाबीचा समावेश करण्यात आला आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावातील ग्राम कृषि संजीवनी समितीने (VCRMC) मान्यता दिलेले भूमिहीन कुटुंबातील व्यक्ती, विधवा, परितक्त्या व घटस्फोटीत महिला, अनुसूचित जाती/जमाती मधील महिला शेतकरी यांना लाभ देय आहे.

पक्षी खरेदी समिती:

१. सरपंच - पदसिद्ध अध्यक्ष
२. उपसरपंच - पदसिद्ध सदस्य
३. ग्राम कृषि संजीवनी समिती (VCRMC) सदस्यांपैकी एक महिला सदस्य - सदस्य
४. कृषि मित्र / कृषि तार्ई - सदस्य
५. कृषि सहाय्यक - सचिव

(अनुक्रमांक १, २, ३ पैकी किमान १ सदस्य, कृषि मित्र / कृषि तार्ई, कृषि सहाय्यक व लाभार्थी यांची खरेदीच्या वेळी उपस्थिती अनिवार्य आहे)

तांत्रिक बाबी:

- पात्र अर्जदारांपैकी लाभार्थी निवड ग्राम कृषि संजीवनी समितीमार्फत (VCRMC) करण्यात येईल.
- एका कुटुंबातील एकाच व्यक्तीस या योजनेचा लाभ घेता येईल.
- या घटकांतर्गत छाब्रो, कलिंगा ब्राऊन, कावेरी, ग्रामप्रिया, वनराज, कॅरी गोल्ड, निर्भिक, हितकारी, कॅरी देवेंद्र, कडकनाथ, उपकारी, गिरीराज, गिरीराणी, सुवर्णधारा, नंदनम ९९, ग्रामलक्ष्मी, ग्रामश्री, कृषिप्रिया, राजश्री, सातपुडा देशी, रेनबो रुस्टर, कुरोलायर, क्षिप्रा व वेळोवेळी अंतर्भाव केलेल्या शासन मान्य केलेले

लो इनपुट टेक्नोलॉजीचे पक्षी मदर युनिट/ मध्यवर्ती अंडी उबवणी केंद्र/ सघन कुक्कुट विकास गट यांचे मार्फत चार आठवड्यांपर्यंत वाढवून ते पुरवठा करण्यास प्राधान्य देण्यात यावे. ते उपलब्ध होत नसतील तर स्थानिक पातळीवर लाभार्थीच्या पसंतीनुसार पक्षी पुरवठा करण्यात यावेत.

- लाभार्थ्यांने सदरचा व्यवसाय हा किमान ३ वर्षे करणे आवश्यक आहे.

अर्थसहाय्य:

- सदर घटकांतर्गत सर्वसाधारणपणे देशी वाणांच्या कोंबडीची चार आठवडे वयाची पिल्ले देणे अभिप्रेत आहे.
- चार आठवडे वयाच्या पिलाची किंमत रु. १००/- मर्यादेत असून ५०% अर्थसहाय्य देय आहे. एका लाभार्थ्यास किमतीच्या ५०% कमाल ५० पक्ष्यांसाठी जास्तीत जास्त रु. २,५००/- देय आहे.

***

रेशीम उद्योग

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक - A2.5.3)

गावसमूहांमध्ये तुती लागवड करून रेशीम उत्पादनात वाढ करणेसाठी व या माध्यमातून ग्रामीण भागात रोजगार उपलब्ध होण्यासाठी या घटकाचा समावेश नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी या प्रकल्पात करण्यात आलेला आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- पात्र अर्जदारांमध्ये सिंचनाची सोय असलेले अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतकऱ्यांची, अनु. जाती/ अनु. जमाती/ महिला/ दिव्यांग व इतर शेतकरी या प्राधान्य क्रमाने निवड केली जाईल.
- तुतीच्या झाडांना जागवून वृद्धीकरता आवश्यक किमान संरक्षित सिंचन व्यवस्था असावी.
- समूह पद्धतीने गावात लागवडीकरिता प्राधान्य द्यावे.
- जमिनीचा मध्यम ते भारी व पाण्याचा निचरा होणारी असावी.
- घरातील किमान एक व्यक्ती स्वतः शेतात तुती लागवड, संगोपनाचे काम करणारी असावी.
- रेशीम शेती उद्योगाकरिता निवडलेल्या शेतकऱ्यांचे लागवडपूर्व व लागवडीनंतर रेशीम किडी संगोपनाचे प्रशिक्षण घेणे अनिवार्य आहे.
- हे प्रशिक्षण जुन्या शेतकऱ्यांच्या शेतावर, कृषि विज्ञान केंद्र अथवा पंजीकृत व अधिकृत रेशीम संचालनालयाची मान्यता प्राप्त स्वयंसेवी संस्था अथवा शेती शाळा, कृषि विद्यापीठ यांचेकडे उप विभागीय कृषि अधिकारी यांनी आयोजित करतील.

खरेदी समिती:

१. सरपंच - पदसिद्ध अध्यक्ष
२. उपसरपंच - पदसिद्ध सदस्य
३. ग्राम कृषि संजीवनी समिती (VCRMC) सदस्यांपैकी एक महिला सदस्य - सदस्य
४. कृषि मित्र/ कृषि ताई - सदस्य
५. रेशीम संचालनालयाचा तालुका स्तरावरील प्रतिनिधी.

६. लाभार्थ्याने

७. कृषि सहाय्यक - सचिव

८. (अनुक्रमांक १, २, ३ पैकी किमान १ सदस्य, कृषि मित्र/ कृषि ताई, रेशीम संचालनालयाचा तालुका स्तरावरील प्रतिनिधी, कृषि सहाय्यक व लाभार्थी यांची खरेदीच्या वेळी उपस्थिती अनिवार्य आहे)

तांत्रिक बाबी :

- प्रकल्पांतर्गत निवड झालेल्या रेशीम उद्योग लाभार्थ्यांना तुती लागवडीकरिता आवश्यक रोपांचा पुरवठा करण्याचे नियोजन व कार्यवाही संबंधित उप विभागीय कृषि अधिकारी करतील.
- तुती रोपाकरिता शासकीय रेशीम फार्म, कृषि विज्ञान केंद्र, कृषि विद्यापीठे, शासकीय रोपवाटीका, सामाजिक वनीकरण विभागाच्या रोपवाटीका इ. ठिकाणी तुती रोपे उपलब्धतेबाबत नियोजन करण्यात येईल. तसेच निवड झालेल्या लाभार्थ्यांना दर्जेदार रोपांची निर्मिती स्वतःच्या क्षेत्रावर तयार करण्याची मुभा असेल.
- तुती लागवडीचा कालावधी जून ते सप्टेबर अखेर पर्यंत राहिल.
- लाभार्थ्यांने किमान ३ वर्षे व्यवसाय करावा.

मापदंड व अर्थसहाय्य:

- नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत रेशीम उद्योग या घटकांतर्गत सामान्य प्रवर्गातील लाभार्थ्यांना ७५% व अनुसूचित जाती/ अनुसूचित जमाती करिता अर्थसहाय्य ९०% आहे.

अ. क्र.	तपशील	एकक	मंजूर मापदंडानुसार खर्च (Unit cost) रु.	प्रकल्प अर्थ सहाय्याचे प्रमाण मंजूर मापदंडानुसार रु.	
				सर्वसाधारण (७५ %)	अ.जाती / अ.जमाती ९० %
१	तुती रोपे तयार करण्यासाठी आर्थिक सहाय्य	प्रति एकर	१,५०,०००	१,१२,५००	१,३५,०००
२	तुती लागवड विकास कार्यक्रमांकरिता सहाय्य	प्रति एकर	५०,०००	३७,५००	४५,०००

३	दर्जेदार कोष उत्पादनासाठी - किटकसंगोपन साहित्य/ शेती अवजारे साहित्य पुरवठा सहाय्य आधुनिक मांडटेज (Rotary Mountages सहित)	प्रति लाभार्थी	७५,०००	५६,२५०	६७,५००
४	कीटक संगोपन गृह बांधणी साठी सहाय्य प्रती लाभार्थी	मॉडेल I (१००० चौ. फुट)	१,६८६३९/-	१,२६,४७९/-	१,५१,७७५/-
		मॉडेल II (६०० चौ. फुट)	९५,१९७/-	७१,३९७/-	८५,६७७/-

***

मधुमक्षिका पालन

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक - A2.5.4)

पिकांचे उत्पादन वाढीसाठी मधुमक्षिका पालन हा पुरक जोड व्यवसाय असतो. मधमाशांपासून मध, मेण यासारखे उत्पादने मिळतात तसेच मधमाशा फुलातील मध गोळा करता करता अप्रत्यक्षपणे परागीकरणाचे मोठे कार्य करतात. यामुळे जवळजवळ ३० टक्केपर्यंत उत्पादनात वाढ होते. मधुमक्षिका पालनाद्वारे दुहेरी फायदा मिळावा म्हणून नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्प मार्फत या घटकांकरीता अर्थसहाय्य देय आहेत.

लाभार्थी निवडीचे निकष :

- या योजने अंतर्गत भूमिहीन व्यक्ती, अत्यल्प व अल्प भूधारक शेतक-यांमधील अनुसूचित जाती, जमाती, महिला, दिव्यांग व सर्वसाधारण शेतकरी या प्राधान्यक्रमाने यांना लाभ देण्यात येईल.
- योजनेचा लाभ भूमिहीन व २ हेक्टर पर्यंत क्षेत्र असलेल्या भूधारकास घेता येईल.
- एका कुटुंबातील एकाच व्यक्तीस या योजनेचा लाभ घेता येईल.
- इच्छुक लाभार्थींची निवड ग्राम कृषि संजीवनी समिती (VCRMC) करेल. लाभार्थी अपात्र असल्यास लाभार्थीनिहाय अपात्रते बाबत कारणे नमूद करतील.
- लाभार्थ्यांने सदरचा व्यवसाय हा किमान ३ वर्षे करणे आवश्यक आहे.
- या घटकांतर्गत निवड केलेल्या लाभार्थ्यांना आवश्यकतेनुसार मधुमक्षिका पालनाचे आवश्यक ते प्रशिक्षण देण्यात यावे.
- ज्या शेतकऱ्यांनी मधुमक्षिका पालनाचे प्रशिक्षण घेतलेले आहे, अशा शेतकऱ्यांना मधुमक्षिका संचाचे वाटप प्राधान्याने करण्यात येईल.
- ज्यांच्याकडे शेतजमीन नाही त्यांनी पेट्यांचा संच हस्तांतरीत स्वरूपात कोणत्या शेतकऱ्याकडे ठेवणार त्याचा तपशिल सोबत जोडणे बंधनकारक आहे
- महिला शेतक-यांना प्राधान्याने लाभ देण्यात येईल.
- या घटकांतर्गत एका लाभार्थ्यास कमाल ५० मधुमक्षिका संचाच्या मर्यादेत लाभ देय राहिल.

मधुमक्षिका खरेदी समिती:

१. सरपंच - अध्यक्ष
२. उपसरपंच - सदस्य
३. इतर ग्राम कृषि संजीवनी समिती (VCRMC) महिला सदस्य - सदस्य
४. कृषि मित्र / कृषि ताई - सदस्य
५. लाभार्थी
६. कृषि सहाय्यक - सचिव

(अनुक्रमांक १, २, ३ पैकी किमान १ सदस्य, कृषि मित्र / कृषि ताई, कृषि सहाय्यक व लाभार्थी यांची खरेदीच्या वेळी उपस्थिती अनिवार्य)

अर्थसहाय्य:

अ.क्र.	तपशील	दर	एकूण खर्च रु. (कमाल ५० संचासाठी)	सर्व लाभार्थी ४०% अर्थसहाय्य रु.
१	मधुमक्षिका संच	रु.२,०००/-प्रती मधुमक्षिका संच (४ खणांची चौकट, राणीमाशीसह मधमाशांचे पोळे) नुसार प्रत्यक्ष खर्चाच्या ४० टक्के कमाल रु. ८००/- संच	१,००,०००	४०,०००
२	मधुमक्षिका वसाहत (स्टँडर्ड मधुमक्षिका पेटी)	रु. २,०००/- प्रती स्टँडर्ड मधुमक्षिका पेटीकरीता प्रत्यक्ष खर्चाच्या ४० टक्के कमाल रु. ८००/- संच	१,००,०००	४०,०००
३	मध काढणी यंत्र व फुड ग्रेड मध कंटेनर	रु.२०,०००/- प्रती युनिट प्रमाणे प्रत्यक्ष खर्चाच्या ४० टक्के कमाल रु. ८,०००/- संच	२०,०००	८,०००
एकूण			२,२०,०००	८८,०००

- या घटकाअंतर्गत जास्तीत जास्त ५० मधुमक्षिका संच, ५० स्टँडर्ड मधुमक्षिका पेटी व मध काढणी यंत्र व फुड ग्रेड मध कंटेनर खरेदीसाठी अर्थसहाय्य देय असून यापेक्षा कमी खरेदी केल्यास त्याच्या प्रमाणात अनुदानाचा लाभ देय आहे.
- राज्यात मधुमक्षिका पालन योजनेतर्गत राज्य पदनिर्देशित प्राधिकारी किंवा त्यांनी प्राधिकृत केलेल्या किंवा मंडळ स्तरावरून मान्यता दिलेल्या स्थानिक कारागिरांमार्फत मधुमक्षिका संच घेणे बंधनकारक राहिल.
- मधुमक्षिका वसाहतीसाठी एपिसमेलिफेरा किंवा एपिसिसिराना या जातींच्याच मधमाशांचा वापर करण्यात यावा.

***

जमीन आरोग्य सुधारणे गांडूळ खत युनिट, नाडेप कंपोस्ट उत्पादन युनिट

प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक A2.6.1)

प्रस्तावना:

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पामध्ये समावेश करण्यात आलेल्या गावसमुहातील अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतक-यांना हवामान बदलामुळे उद्भवलेल्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्यास सक्षम बनविणे. पौष्टिक अन्नधान्याचे उत्पादन करून नैसर्गिक घटकांना हानी न पोहोचविता त्यांचा योग्य वापर करून शेती करणे. जमिनीची सुपिकता वाढविणे व ती दिर्घकाळ टिकविणे. स्थानिक स्रोताचा पुर्नवापर शेतीमध्ये करणे. तसेच शेतीचा उत्पादन खर्च कमी करून शेतक-याच्या निव्वळ उत्पन्नात वाढ करणे. या सदर बाबी विचारात घेऊन गांडूळ खत उत्पादन युनिट आणि नॅडेप कंपोस्ट उत्पादन युनिट हे वैयक्तिक लाभाचे घटक राबविण्यात येत आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावाच्या ग्राम कृषि संजीवनी समितीने मान्यता दिलेले अत्यल्प व अल्प भूधारक शेतकऱ्यांना, अनु.जाती/जमाती, महिला, दिव्यांग व इतर शेतकरी या प्राधान्यक्रमाने निवड करण्यात येईल.
- खत युनिट उभारण्याकरिता योग्य जागा असलेल्या शेतकऱ्यांची निवड करण्यात येईल.
- खत उत्पादन व्यवस्थित सुरु राहण्यासाठी किमान दोन जनावरे असलेल्या शेतकऱ्याची निवड करण्यात येईल.
- या घटकाकरिता इतर कोणत्याही योजनेतून लाभ घेतलेल्या शेतकऱ्यांना या योजने अंतर्गत पुन्हा लाभ मिळणार नाही.

अर्थसहाय्य:

सॅट्रिय शेतीला चालना देण्यासाठी छोट्या गांडूळ खत युनिटला नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत गांडूळ खतनिर्मिती युनिट करिता किंमतीच्या ५०% किंवा जास्तीत जास्त रक्कम रु. ५,०००/- इतके अर्थसहाय्य देय आहे.

अ. क्र.	घटक	युनिट आकार	अर्थसहाय्य रक्कम रु.	अनुदानासाठी समाविष्ट बाबी
१	गांडूळ खत युनिट	१० x ३ x २.५ फुट	किंमतीच्या ५०% किंवा ५,०००/- रु. (जास्तीत जास्त)	गांडूळ खत युनिट बांधकाम, गांडूळ बीज खरेदी, खड्डा खोदणे, मजुरी, पाणी देणे इ. बाबींवरील खर्च
२.	नाडेप कंपोस्ट उत्पादन युनिट	१० x ३ x ६ फुट (भिंतीची जाडी ९ इंच व ७ इंच आकारमानाचे झरोके चारही बाजूस)		

***

सॅद्रिय खत निर्मिती युनिट

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक - A2.6.2)

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत पारंपारिक पद्धतीने सॅद्रिय निविष्ठा निर्मिती करण्यासाठी अर्थसहाय्य देण्यात येत आहे. सदर बाबी अंतर्गत बिजामृत, जीवामृत, बायो डायनामिक, सी.पी.पी. कंपोस्ट इ. औषधे निर्मिती करण्यासाठी ५०% अर्थसहाय्य किंवा जास्तीत जास्त रक्कम रु ३,००० अर्थसहाय्य अनुज्ञेय आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावाच्या ग्राम कृषि संजीवनी समितीने मान्यता दिलेले अत्यल्प व अल्प भूधारक शेतकऱ्यांना, अनु.जाती/जमाती, महिला, दिव्यांग व इतर शेतकरी या प्राधान्यक्रमाने निवड करण्यात येईल.
- खत युनिट उभारण्याकरिता योग्य जागा असलेल्या शेतकऱ्यांची निवड करण्यात येईल.
- खत उत्पादन व्यवस्थित सुरु राहण्यासाठी किमान दोन जनावरे असलेल्या शेतकऱ्यांची निवड करण्यात येईल.
- या घटकाकरिता इतर कोणत्याही योजनेतून लाभ घेतलेल्या शेतकऱ्यांना या योजने अंतर्गत पुन्हा लाभ मिळणार नाही.

तांत्रिक बाबी:

- पंचगव्य बिजामृत, जीवामृत, बायो डायनामिक तरल खत, सी पी पी कंपोस्ट इ. औषधे निर्मिती करण्यासाठी अर्थसहाय्य देय आहे.
- जीवामृत तयार करणे-शेतकऱ्याकडे जीवामृत तयार करण्यासाठी त्याने स्वतः टाकी व तत्सम सामुग्री खरेदी करावी.

अ.क्र.	घटक	युनिट आकार	अर्थसहाय्य रक्कम रु.
१	सॅद्रिय निविष्ठा उत्पादन युनिट	१० x ६ x ३ फुट	किंमतीच्या ५०% किंवा ३,०००/- रु. (जास्तीत जास्त)

***

नवीन पाणी साठवण संरचनाची निर्मिती

वैयक्तिक शेततळे

(इनलेट आऊटलेटसह शेततळे, इनलेट आऊटलेट विरहित शेततळे व शेततळ्यास अस्तरीकरण)

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक - A3.3.1, A3.3.2 व A3.3.3)

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पामध्ये समावेश करण्यात आलेल्या गावसमुहातील अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतक-यांना हवामान बदलामुळे उद्ध्वलेल्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्यास सक्षम बनविणे. तसेच संरक्षित सिंचनाची सोय निर्माण करणे व पिक उत्पादन वाढविणे. या उद्देशाने प्रकल्प अंतर्गत ५० टक्के अनुदानावर (कमाल रु. ५०,०००/-) इनलेट व आऊटलेट सह शेततळे या बाबीकरिता अर्थसहाय्य देय आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावासाठीच्या ग्राम कृषि संजीवनी समितीने (VCRMC) मान्यता दिलेले अत्यल्प व अल्प भूधारक शेतकऱ्यांना, अनु. जाती/ जमाती, महिला, दिव्यांग व इतर शेतकरी या प्राधान्यक्रमाने निवड करून लाभ देण्यात येईल.
- निवडलेल्या आकारमानाच्या शेततळ्यासाठी तांत्रिक निकषानुसार योग्य जागा उपलब्ध असणे आवश्यक आहे.
- शेततळ्याचे अस्तरीकरण या घटकासाठी इतर कोणत्याही शासकीय योजनेतून अथवा शेतकऱ्याने स्वतः इनलेट आऊटलेट विरहित शेततळे केले असल्यास अस्तरीकरण या घटकासाठी शेतकरी पात्र राहिल.

मापदंड व अर्थसहाय्य: :

अ. इनलेट आऊटलेटसह शेततळे-

अ.क्र.	आकारमान (मीटरमध्ये)	पृष्ठभागावरील क्षेत्रफळ (चौ.मी.)	होणारे खोदकाम (घ.मी.)	अनुज्ञेय अनुदान (रु.)
१.	१५ x १५ x ३	२२५	४४१	२२११०
२.	२० x १५ x ३	३००	६२१	२९७०६
३.	२० x २० x ३	४००	८७६	४०४६७
४.	२५ x २० x ३	५००	११३१	५००००
५.	२५ x २५ x ३	६२५	१४६१	५००००
६.	३० x २५ x ३	७५०	१७९१	५००००
७.	३० x ३० x ३	९००	२१९६	५००००

ब. इनलेट आऊटलेट विरहित शेततळे

अ.क्र.	आकारमान (मीटरमध्ये)	पृष्ठभागावरील क्षेत्रफळ (चौ.मी.)	होणारे खोदकाम (घ.मी.)	अनुज्ञेय अनुदान (रु.)
१.	२० x १५ x ३	३००	६२१	२६२०६
२.	२० x २० x ३	४००	८७६	३६९६७
३.	२५ x २० x ३	५००	११३१	४७७२८
४.	२५ x २५ x ३	६२५	१४६१	५००००
५.	३० x २५ x ३	७५०	१७९१	५००००
६.	३० x ३० x ३	९००	२१९६	५००००

वरीलप्रमाणे विविध आकारमानाच्या शेततळ्यांपैकी कोणत्याही एका आकारमानाच्या शेततळ्याची मागणी करता येईल. यामध्ये जास्तीत जास्त ३० x ३० x ३ मीटर या आकारमानाचे व कमीत कमी इनलेट आऊटलेटसह प्रकारामध्ये किमान १५ x १५ x ३ मीटर या आकारमानाचे व इनलेट आऊटलेट विरहित प्रकारामध्ये किमान २० x १५ x ३ मीटर या आकारमानाचे शेततळे घेता येईल. शेतकऱ्याकडे उपलब्ध जागेनुसार शेततळ्याचे आकारमानामध्ये बदल करण्यास मूभा आहे.

काळ्या मातीमध्ये १:१.५ बाजू उतार ठेऊन विविध आकारमानाचे शेततळी खोदण्यासाठी निश्चित केलेले आर्थिक मापदंड व अनुज्ञेय अनुदानाचा तपशील;

अक्र	आकारमान (मी)	खोद कामाचे प्रमाण (घ.मी.)	शेततळ्यासाठी येणारा खर्च (रु.)		अनुज्ञेय अनुदान (रु.)	
			इनलेट आऊटलेट विरहित शेततळे	इनलेट आऊटलेटसह शेततळे	इनलेट आऊटलेट विरहित शेततळे	इनलेट आऊटलेटसह शेततळे
१.	१५ x १५ x ३	३५१	-	१८३१२	-	१८३१२
२.	२० x १५ x ३	५०९	२१४८०	२४९८०	२१४८०	२४९८०
३.	२० x २० x ३	७४१	३१२७०	३४७७०	३१२७०	३४७७०
४.	२५ x २० x ३	९७४	४११०३	४४६०३	४११०३	४४६०३
५.	२५ x २५ x ३	१२८१	५४०५८	५७५५८	५००००	५००००
६.	३० x २५ x ३	१५८९	६७०५६	७०५५६	५००००	५००००
७.	३० x ३० x ३	१९७१	८३१७६	८६६७६	५००००	५००००

- शेततळे अस्तरीकरणासाठी प्लास्टिक शीट ५०० मायक्रॉन रु. ७७ प्रती चौरस मिटर व शीट बसविण्यासाठी रु. १८ प्रती चौरस मीटर याप्रमाणे निश्चित करण्यात आलेले दर या योजनेसाठी अनुज्ञेय राहतील.
- शेततळे अस्तरीकरण घटकाखाली प्लास्टिक फिल्म अस्तरीकरणासाठी ५०% अर्थ सहाय्याकरिता विविध आकारमानानुसार अनुज्ञेय तपशिलाप्रमाणे शेततळे अस्तरीकरण या घटकासाठी शेततळ्याच्या प्रत्यक्ष (Actual) मोजमापानुसार लागणाऱ्या खर्चाच्या ५०% किंवा खालील प्रमाणे विविध आकारमानाच्या शेततळ्याच्या अस्तरीकरणासाठी जास्तीत जास्त रु. ७५००० चे मर्यादेत (या पैकी जी रक्कम कमी असेल ती) अर्थसहाय्य देय राहिल.

शेततळ्याचे आकारमान (मी.)	एकूण क्षेत्रफळ (घ.मी.)	अस्तरीकर णासाठी लागणारी फिल्म (चौ.मी.)	अस्तरीकरणासाठी येणारा खर्च			५०% प्रमाणे जास्तीत जास्त देय अनुदान रक्कम रु.
			फिल्मची किंमत (रु. ७७/- प्रती चौ. मी.)	अस्तरीकरणासाठी खर्च (रु.१८/- प्रती चौ.मी.)	एकूण रक्कम (रु. ९५/-प्रती चौ.मी.)	
१५x१५x३	४४१	५९५.२७	४५८३६	१०७१५	५६५५१	२८२७५
२०x१५x३	६२१	६६५.२२	५१२२२	११९७४	६३१९६	३१५९८
२०x२०x३	८७६	८६७.७५	६६८१७	१५६२०	८२४३६	४१२१८
२५x२०x३	११३१	१०४५.७	८०५१९	१८८२३	९९३४२	४९६७१
२५x२५x३	१४६१	१२३५.७८	९५१५५	२२२४४	११७३९९	५८६००
३०x२५x३	१७९१	१४२५.८६	१०९७९१	२५६६५	१३५४५७	६७७२८
३०x३०x३	२१९६	१६४३.४४	१२६५४५	२९५८२	१५६१२७	७८०६३

***

सामुदायिक शेततळे

(इनलेट आऊटलेटसह शेततळे, इनलेट आऊटलेट विरहित शेततळे व शेततळ्यास अस्तरीकरण)
(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक - A3.3.1, A3.3.2)

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत सामुहिक शेततळे ही योजना १००% अनुदानावर राबविण्यात येत आहे. पाण्याचे स्रोत निर्माण करणे व साठविलेले पाणी झिरपून वाया जाऊ नये म्हणून योग्य दर्जाच्या प्लास्टिक फिल्मचे अस्तरीकरण करण्यासाठी शेततळे योजनेला अर्थसहाय्य देण्यात येत आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:-

- सामुहिक शेततळे योजना राबवितांना लाभार्थी संयुक्त कुटुंबातील नसावेत, ते वेगवेगळ्या कुटुंबातील असावेत. तसेच त्यांची जमीनधारणे बाबतचे खाते उतारे स्वतंत्र असावेत.
- शेततळ्यातील पाणी वापरण्यासाठी अधिकाधिक कार्यक्षमता असलेल्या सिंचन पध्दतीचा (टिबक, तुषार.इ.) वापर करणे बंधनकारक आहे.
- जेवढे क्षेत्र लाभार्थी समूहाकडे असेल तेवढ्या क्षेत्रासाठीच उचित आकारमानाचे सामुहिक शेततळे मंजूर करण्यात येईल
- किती लाभ क्षेत्रासाठी सामुहिक शेततळे घ्यायचे आहे, त्याचा उल्लेख अर्जांमध्ये असणे आवश्यक आहे.
- शेततळ्याचे अस्तरीकरण या घटकासाठी इतर कोणत्याही शासकीय योजनेतून अथवा शेतकऱ्यांच्या समूहाने विहित आकारमानानुसार स्वतः इनलेट आऊटलेट विरहित सामुदायिक शेततळे केले असल्यास त्याबाबत खात्री करून व ज्या समूहाने शेततळे केले आहे त्याच समूहाने लाभासाठी अर्ज केला आहे याबाबत खात्री झालेनंतर असा शेतकरी समूह अस्तरीकरण या घटकासाठी पात्र राहील.

मापदंड व अर्थसहाय्य:

सामुहिक शेततळ्याचा आकार उपलब्ध क्षेत्रीय परिस्थिती नुसार ठरविण्यास लाभार्थ्यांना मूभा राहील.

अ. जमिनीच्या वर बांध घालून पाणीसाठा करावयाचे सामुदायिक शेततळे अस्तरीकरणासह (हाफ डगआऊट- Half Dugout)

अ.क्र.	शेततळ्याचे आकारमान (मी.)	पाणीसाठा (घ.मी.)	आवश्यक लाभ क्षेत्र (हेक्टर)	अनुज्ञेय अनुदान (रु. लाखात)
१.	१०० x १०० x ३	३०,०००	३०.००	१४.००
२.	४४ x ४४ x ५.४	१०,०००	१०.००	५.५६
३.	४१ x ४१ x ५	८,०००	८.००	४.८०
४.	३४ x ३४ x ४.७	५,०००	५.००	३.३९
५.	२४ x २४ x ४	२,०००	२.००	१.७५
६.	१४ x १४ x ३	५००	०.५	०.६५

सामुदायिक शेततळ्यामुळे जमिनीचे कमीत कमी क्षेत्रफळ व्यापले जावे, तसेच पाण्याचा पसारा कमी ठेवल्यामुळे बाष्पीभवनामुळे होणारे नुकसान कमी होण्यासाठी पूर्ण भरलेल्या शेततळ्यातील पाण्याची उंची सुमारे ५ मीटर असावी.

ब. पूर्णपणे खोदाई करावयाचे सामुदायिक शेततळे अस्तरीकरणासह (फुल्ली डगआऊट- Full Dugout)

अ.क्र.	शेततळ्याचे आकारमान (मी.)	पाणीसाठा (घ.मी.)	आवश्यक लाभ क्षेत्र (हेक्टर)	अनुज्ञेय अनुदान (रु. लाखात)
१.	१००x१००x ३	३०,०००	३०.००	२०.००
२.	६०x६०x ३.१	१०,०००	१०.००	७.५३
३.	५५ x ५५ x ३	८,०००	८.००	६.३३
४.	५०x ५० x २.७	६,०००	६.००	५.०१
५.	४५ x ४५x २.८	५,०००	५.००	४.१८
६.	४०x ४०x ३	४,०००	४.००	३.९३

७.	३५ × ३५ × ३	३,०००	३.००	२.७१
८.	३० × ३० × २.८	२,०००	२.००	२.००

सामुदायिक शेततळे खोदाई व प्लास्टिक शीट अस्तरीकरण:

- शेततळ्याचे काम यंत्राद्वारे करावयाचे असल्यामुळे यासाठी माती कामाचा दर रुपये ६०/- प्रति घ.मी. गृहीत धरलेला आहे. यामध्ये खोदाई व वाहतूक, पाणी मारणे व धुमसणी करणे व बांधास आकार देणे हा खर्च गृहीत धरलेला आहे.
- संपूर्ण खोदाई करावयाचे शेततळे खोदकामासाठी जमीन व मऊ मुरुम रुपये २६.५५ प्रति घ.मी. तर कठीण मुरुमासाठी रुपये ३६.३५ प्रति घ.मी. खर्च गृहीत धरलेला आहे. अस्तरीकरणासाठी प्लास्टिक शीट (५०० मायक्रॉन रिझिनफोर्सड एचडीपीई जिओमेंबरेन आय.एस. १५३५१:२००८) रु. ७७ प्रति चौरस मीटर व प्लास्टिक शीट बसविण्यासाठी रु. १८ प्रती चौरस मीटर गृहीत धरला आहे. जर शेततळ्यात आकारमान ठरवून दिलेल्या आकारमानापेक्षा जास्त असेल तर सदर फरकाची रक्कम याच दराने लाभार्थ्यांकडून देय राहिल.
- पूर्णपणे (फुल्ली डगआऊट) खोदाई करावयाच्या शेततळ्यासाठी फिल्डेशन टँक तयार करणे आवश्यक आहे. फिल्डेशन टँकसाठी जास्तीत जास्त रुपये १००००/- खर्च अपेक्षित आहे.

***

विहीर

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक- A3.3.4)

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पामध्ये समावेश करण्यात आलेल्या गावसमुहातील अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतक-यांना हवामान बदलामुळे उद्भवलेल्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्यास सक्षम बनविणे तसेच संरक्षित सिंचनाची सोय निर्माण करणे व पिक उत्पादन वाढविणे या उद्देशाने नविन पाणी साठवण संरचनांची निर्मिती या उपघटकांतर्गत विहीर हा घटक वैयक्तिक लाभाच्या घटकांमध्ये समाविष्ट केलेला आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावासाठीच्या ग्राम कृषि संजीवनी समितीने (VCRMC) मान्यता दिलेले अत्यल्प व अल्प भूधारक शेतकऱ्यांना, अनु. जाती/ जमाती, महिला, दिव्यांग व इतर शेतकरी या प्राधान्यक्रमाने निवड करून लाभ देण्यात येईल.
- विहीर घेण्यासाठी एकूण जमिनीचे क्षेत्र ०.४० हेक्टर पेक्षा जास्त असणे आवश्यक आहे.
- ज्या शेतकऱ्याकडे संरक्षित सिंचनाची सोय नाही, अशा शेतकऱ्यांना लाभ देण्यात यावा.
- संरक्षित सिंचनाची सोय उपलब्ध असलेले तसेच या घटकाचा इतर कोणत्याही योजनेतून यापूर्वी लाभ घेतलेल्या शेतकऱ्यांना लाभ देय नाही.
- लाभार्थी निवड करताना प्रस्तावित नविन विहीर व पिण्याच्या पाण्याचा सार्वत्रिक स्रोत यातील अंतर किमान ५०० मीटर पेक्षा जास्त असल्याची खात्री करावी.
- महाराष्ट्र भूजल (विकास व व्यवस्थापन) अधिनियम २००९ नुसार पिण्याच्या पाण्याच्या स्रोता व्यतिरिक्त प्रस्तावित विहीर व अस्तित्वात असलेल्या इतर विहिरीचे अंतर १५० मी. पेक्षा जास्त असणे आवश्यक आहे .
- गावामधील अस्तित्वातील व प्रस्तावित असे एकूण सिंचन विहिरींची घनता लागवडी योग्य क्षेत्राच्या ८ विहिरी प्रती चौ. किमी पेक्षा कमी असणे आवश्यक आहे .

- ग्राम कृषि संजीवनी समितीने मान्यता दिलेल्या लाभार्थ्यांच्या विहिरींच्या स्थळ निश्चितीसाठी भूजल सर्वेक्षण व विकास यंत्रणेकडे वरिष्ठ भूवैज्ञानिक यांचेकडील पाणी उपलब्धतेचे प्रमाणपत्र आवश्यक आहे.
- अंशतः शोषित पाणलोट क्षेत्रामध्ये विहीर घ्यावयाची झाल्यास जिल्हा वरिष्ठ भूवैज्ञानिक यांच्या सल्ल्याने भूजल पुनर्भरणाच्या अटीवर नविन सिंचन विहीर घेता येईल .
- सुरक्षित क्षेत्रात (Safe Zone) वैयक्तिक लाभाची सिंचन विहिरीची कामे हाती घेता येऊ शकतात, तथापि GSDA ने विहिरीची मापे निश्चित करावीत. असे करताना कठीण खडकातील भागासाठी विहिरीचा व्यास ८ मीटर पेक्षा तसेच मऊ खडक व मातीच्या भागासाठी ६ मीटर पेक्षा जास्त असू नये.

अर्थसहाय्य:

१०० टक्के देय अनुदान व कमाल मर्यादा रु.२,५०,०००/-

(टीप: विहिरीसाठी जागा योग्य असलेबाबत तसेच विहीर तांत्रिकदृष्ट्या अनुज्ञेय असण्याबाबत GSDA चा दाखला.)

***

भूजल पुनर्भरण

विहिरींचे/कुपनलिकांचे पुनर्भरण (प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक A3.5.1)

प्रस्तावना:

राज्यातील टंचाईग्रस्त परिस्थिती पाहता व शेतक-यांकडे पिकास संरक्षित सिंचन देणेकरिता अस्तित्वातील विहिरीद्वारे पाण्याची उपलब्धता होणेचे अनुषंगाने जागतिक बँक अर्थसहाय्यीत नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत भूजल पुनर्भरणाकरिता विहीर पुनर्भरण हे वैयक्तिक लाभाचे घटक राबविण्यात येत आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावासाठीच्या ग्राम कृषि संजीवनी समितीने (VCRMC) मान्यता दिलेल्या अत्यल्प व अल्प भूधारक शेतकऱ्यांना, अनु. जाती/ जमाती, महिला, दिव्यांग व इतर शेतकरी या प्राधान्यक्रमाने निवड करून लाभ देण्यात यावा.
- ज्या विहिरी बंद पडलेल्या आहेत तसेच ज्यांची पाण्याची पातळी खोल गेलेली आहे, अशा शेतकऱ्यांना प्राधान्याने लाभ देण्यात येईल.
- पुनर्भरण करावयाच्या विहिरीची नोंद संबंधित लाभार्थीच्या ७/१२ वर असणे आवश्यक आहे.
- या घटकाचा इतर कोणत्याही योजनेतून पूर्वी लाभ घेतलेल्या शेतकऱ्यांना पुन्हा लाभ देय नाही.

अर्थसहाय्य:

तांत्रिक मापदंड	विहीरींचे पुनर्भरण (प्रकार)	अनुज्ञेय अनुदान (रु.) येणा-या खर्चाच्या १००% किंवा जास्तीत जास्त रु.	
		ज.जा.उ.यो/डो.भाग	इतर
१) साठवण खड्डा- ३ मी. X ३ मी. X २ मी.	अ.भारी जमीन पक्की विहीर	१२०६३	११३९७
२) शोष खड्डा - २ मी. X २ मी. X २ मी. ३) साठवण खड्डयाकरिता इनलेट - लांबी २० मी., माथा १.२० मी., पाया ०.६० मी., खोली ०.६० मी.	ब.हलकी जमीन पक्की विहीर	१२५२४	११७९७
४) साठवण खड्डा ते शोष खड्डा नाली - लांबी २ मी., माथा ०.९० मी., पाया ०.६० मी., खोली ०.३० मी.	क.भारी जमीन कच्ची विहीर	१३५९४	१२८४६
५) शोष खड्डयाकरिता आउटलेट- लांबी १५ मी., माथा ०.९० मी., पाया ०.६० मी., खोली ०.३० मी.	अ.हलकी जमीन कच्ची विहीर	१४०५५	१३२४६

***

सूक्ष्म सिंचन पद्धती अंतर्गत ठिबक व तुषार सिंचन

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक - A3.7.1 व A3.7.2)

प्रकल्पांतर्गत जिल्ह्यांमध्ये आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून सूक्ष्म सिंचनाखालील क्षेत्रात वाढ करणे. तसेच जलवापर कार्यक्षमतेत वाढ करून कृषि उत्पादन, कृषि उत्पादनाची गुणवत्ता आणि पर्यायाने शेतकऱ्यांच्या एकूण उत्पन्नात वृद्धी करण्याच्या दृष्टीने नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत आधुनिक तंत्रज्ञानाचा वापर करून सूक्ष्म सिंचना खालील क्षेत्रात वाढ करण्यासाठी अर्थसहाय्य देय आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत सूक्ष्म सिंचन या योजनासाठी अत्यल्प व अल्प भूधारकांची अनुक्रमे अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, महिला, दिव्यांग शेतकरी व सर्वसाधारण या प्राधान्यक्रमानुसार लाभार्थी निवड करण्यात येईल.
- अर्जदार शेतकऱ्याकडे आवश्यक सिंचनस्रोत उपलब्ध असणे आवश्यक आहे. उपलब्ध पाण्याचा विचार करून तेवढ्याच क्षेत्राकरिता लाभ देण्यात येईल.
- विद्युतपुरवठा, चारी खोदणे, पंप, पॅनेल, विद्युतीकरणाचे काम इ. बाबीकरिता येणारा खर्च लाभार्थ्यांनी स्वतः करावयाचा आहे.
- विहिर, बोअर, ओवहरहेड टँक, इंजिन/ विद्युतपंपसंच व त्यांचा कोणताही भाग, जनरेटर सेट इ. अनुषंगीक बाबीसाठी अर्थसहाय्य अनुज्ञेय असणार नाही.
- फिटींग्ज व अॅक्सेसरीज सेटचा उल्लेख असून त्याच्या खर्चाचा एकूण खर्चामध्ये समावेश केलेला आहे. फिटींग्ज मध्ये टी, एल्बो, रेड्युसर, फिमेल थ्रेडेड अडाप्टर, मेल थ्रेडेड अडाप्टर, एन्ड कॅप, नट बोल्ट सह फ्लॅन्ज, सर्बिस सॅडल, बेन्ड, जी आय एन निपल, टाल फॅन टॅब, पी व्ही सी सेन्ट्रल जॉईंट इ. बाबींचा समावेश होतो.
- मुख्य पीक व आंतरपिकांत संच बसविला असल्यास शेतकऱ्याच्या पसंती नुसार एकाच पिकास, लॅटरल अंतरगटाच्या निर्धारित खर्च मर्यादा प्रमाणे अर्थसहाय्य देय आहे.

अर्थसहाय्य:

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत अल्प व अत्यल्प भूधारक लाभार्थींना शासनाने निर्धारित केलेल्या आर्थिक मापदंडानुसार ५५% अनुदान देय आहे.

अ.टिबक सिंचनकरिता अनुदान परीगणीत करण्यासाठी खर्च मर्यादा (रक्कम रुपयात)-

अ.क्र	लागवडीचे अंतर गट (मी. X.मी.)	०.४ हेक्टर	१ हेक्टर	२ हेक्टर
१	१२ X १२	१५८५३	२१६४३	३४४१७
२	१० X १०	१६४१९	२३०४७	३७१७१
३	९ X ९	१६८२६	२४०३५	३९१४५
४	८ X ८	१७३५१	२५३३२	४१६५०
५	६ X ६	१९०९६	३०५३४	५१०४५
६	५ X ५	२०६७४	३४६६४	५९१५४
७	४ X ४	२१४१४	३६५६२	६४०८४
८	३ X ३	२३०५५	४२०३४	७२७५९
९	२.५ X २.५	३११५६	६००६५	१०९३४५
१०	२ X २	३६३५८	७३१३८	१४१९५७
११	१.५ X १.५	४१३६९	८५६०३	१६३१३७
१२	२.५ X ०.६	३०८१०	६३१४५	११६०४२
१३	१.८ X ०.६	३७८४५	८०५९९	१५२५५१
१४	१.२ X ०.६	५०३८८	११२२३७	२१३४००

ब. तुषार सिंचन संचाकरिता खर्च मर्यादा -

अनुदान परिगणनेसाठी तुषार सिंचन संच उभारणीसाठी प्रति हेक्टरी खर्च मर्यादा (रुपये)

चल स्प्रिंकलर (पोर्टेबल)

क्षेत्र (हे.)	६३ मी. मी	७५ मी. मी
१.०० हे. पर्यंत	१९५४२	२१९०१
१.०० ते २.०० हे.	२८२१३	३१३७२

सेमी पर्मानेंट इरिगेशन सिस्टिम-

क्षेत्र (हे.)	खर्च मर्यादा (रुपये)
०.४ हे. पर्यंत	२२५५७
१.०० हे.	३६६०७
२.०० हे.	६९८०४

मायक्रो स्प्रिंकलर खर्च मर्यादा रक्कम (रुपये)-

क्षेत्र (हे.)	मायक्रो स्प्रिंकलर	
	अंतर (५ x ५) मी.	अंतर (३x३) मी .
०.४०		३४६३७
१.००	५८९३२	६७२२१
२.००	१०३५८१	१२११३८

मिनी स्प्रिंकलर खर्च मर्यादा रक्कम (रुपये)-

क्षेत्र (हे)	मिनी स्प्रिंकलर	
	अंतर (१० x १०) मी.	अंतर (८ X ८) मी.
०.४०	४१३६३	४३०२३
१.००	८५२१२	९४०२८
२.००	१६००१३	१७०११८

लार्ज व्हालूम स्प्रिंकलर इरिगेशन सिस्टिम (रेनगन)

क्षेत्र (हे.)	६३मी. मी	७५ मी. मी
१.०० हे.	२८६८१	३४५१३
२.०० हे.	लागू नाही	४३७८६

***

संरक्षित सिंचन

पाणी उपसा साधने (पंप संच) व पाईप (एच.डी.पी.ई. / पी.व्ही.सी.)

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक- A3.8.1 व A3.8.2)

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पामध्ये समावेश करण्यात आलेल्या गावसमुहातील अल्प व अत्यल्प भूधारक शेतक-यांना हवामान बदलामुळे उद्भवलेल्या परिस्थितीशी जुळवून घेण्यास सक्षम बनविणे. पाणी उपसा साधनांचा वापर करून सिंचनाची सोय करणे व कार्यक्षमता वाढविणे. तसेच पाण्याच्या प्रत्येक थेंबातून जास्तीत जास्त पीक उत्पादन मिळविण्याच्या उद्देशाने नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्प अंतर्गत सुरक्षित सिंचनाकरिता पाण्याच्या उपलब्धतेसाठी वेगवेगळ्या बाबींसाठी अर्थसहाय्य देण्यात येईल.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

- प्रकल्पांतर्गत निवड केलेल्या गावासाठीच्या ग्राम कृषिसंजीवनी समितीने (VCRMC) मान्यता दिलेले अत्यल्प व अल्प भूधारक शेतकऱ्यांना, अनु. जाती/ जमाती, महिला, दिव्यांग व इतर शेतकरी या प्राधान्यक्रमाने निवड करून लाभ देण्यात येईल.
- ज्या शेतकऱ्याकडे सिंचनासाठी पाणी उपलब्ध आहे, परंतु पाणी उपसा व पुरवठा साधनाअभावी पीक उत्पादनात घट येते अशा शेतकऱ्यांना लाभ देण्यात यावा.
- पाणी उपसा साधने उपलब्ध असलेले तसेच या घटकाचा इतर कोणत्याही योजनेतून लाभ घेतलेल्या शेतकऱ्यांना लाभ देय नाही.

अर्थसहाय्य:

अ.क्र.	घटक	अनुज्ञेय अनुदान (रु.)
अ. पाणी उपसा साधने (पंप संच)		
१.	विद्युत पंप (५ एच पी पर्यंत)	किमतीच्या ५०%, जास्तीत जास्त रु. १००००/-
२.	डिझेल इंजिन (५ एच पी पर्यंत)	

ब. पाईप पुरवठा (६०० मी.)

१.	एच डी पी ई	किमतीच्या ५०%, जास्तीत जास्त रु. १५०००/-
२.	पी व्ही सी	

***

हवामान अनुकूल वाणांचे पायाभूत आणि प्रमाणित बियाणांचे बिजोत्पादन

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक- B.3.1.1)

प्रकल्प क्षेत्रात बदलत्या हवामानानुसार अनुकूल शेती तंत्रज्ञानाचा प्रसार करण्यात येत आहे. यासाठी प्रकल्प क्षेत्रातील प्रमुख पिकांच्या उत्पादन व उत्पादकता वाढीसाठी, गुणवत्तापूर्ण बियाणांचा वापर वाढविण्याकरीता कडधान्य, तेलबिया व तृणधान्य पिकांमधील बियाणे बदलाचे प्रमाण वाढविणे क्रमप्राप्त आहे.

हवामान बदलास अनुकूल वाणांमध्ये कमी कालावधीत येणारे वाण, कीड व रोगास बळी न पडणारे किंवा प्रतिकार करू शकणारे वाण, पाण्याचा ताण सहन करणारे वाण इ. वर भर देणे आवश्यक आहे. अशा वाणांचे पायाभूत व प्रमाणित बिजोत्पादन साखळीमध्ये छोट्या शेतकरी, शेतकरी उत्पादक कंपन्यांना सहभाग वाढवून बियाणे उपलब्ध करून देणे हा या घटकाचा उद्देश आहे.

लाभार्थी निवडीचे निकष:

मान्यताप्राप्त संस्थेकडील हवामान अनुकूल पिकांच्या बियाणे उत्पादनासाठी, बीज प्रमाणीकरण यंत्रणेकडे विहित मुदतीत रितसर नोंदणी केलेले आणि ग्राम कृषि संजीवनी समितीने निवडलेले बिजोत्पादक शेतक-यांना या घटकाचा लाभ देण्यात येईल.

मापदंड व अर्थसहाय्य

महाबीज, राष्ट्रीय बीज निगम, शेतकरी उत्पादक संस्था इ. च्या माध्यमातून शेतक-यांच्या शेतावर घेण्यात येणा-या पायाभूत/प्रमाणित बियाणे बिजोत्पादनासाठी, मान्यताप्राप्त मुलभूत बियाण्याची किंमत आणि पायाभूत/प्रमाणित बियाणे उत्पादनासाठी नोंदणी शुल्क या दोन बाबी अर्थसहाय्यासाठी समाविष्ट राहतील. व यासाठी येणाऱ्या खर्चाच्या येणा-या खर्चाच्या १०० टक्के कमाल रु. १५०००/-प्रती हेक्टर या मर्यादेत अर्थसहाय्य देय राहिल.

***

हवामान अनुकूल तंत्रज्ञान शेतीशाळा

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक- A2.1.1 व A2.3.3)

प्रकल्प क्षेत्रामधील १५ जिल्ह्यांमध्ये कोरडवाहू / दुष्काळसदृश परिस्थितीने ग्रासित भाग तसेच खारपाण क्षेत्रात हवामान अनुकूल कृषि तंत्रज्ञानाचा प्रभावीपणे प्रसार करण्यासाठी “शेतीशाळा” ही कृषी विस्तार पद्धती अवलंबण्यात येत आहे. प्रकल्प जिल्ह्यातील पहिल्या टप्प्यामध्ये निवडण्यात आलेल्या १२४७ गावांतील सर्वसाधारण क्षेत्र आणि त्यापैकी अकोला, अमरावती, बुलडाणा, जळगाव या ४ जिल्ह्यातील काही भागातील खारपाण क्षेत्रात विशेषतः जमिन सुधारणा विचारात घेऊन हा मंजूर घटक राबविण्यात येत आहे. त्यानुसार दुस-या व तिस-या टप्प्यातील गावांमध्येही पुढे हा कार्यक्रम राबविण्यात येणार आहे.

या मध्ये कृषि विज्ञान केंद्रांच्या मार्गदर्शनाखाली शेतीशाळा प्रशिक्षकाच्या क्षेत्रिय प्रशिक्षण वर्गाच्या माध्यमातून शेतकऱ्यांना त्यांच्याच शेताचा अभ्यास करण्यास शिकविण्यात येते. या द्वारे शेतीमध्ये हवामान बदलांमुळे उद्भवलेल्या व भविष्यात उद्भवणाऱ्या समस्या जाणून घेऊन त्यावरील उपाय स्थानिक पातळीवरच शोधण्याचा प्रयत्न करणे, सदर उपायांचा अवलंब करण्यासाठी आवश्यक ज्ञान व कौशल्य शेतकऱ्यांना प्रदान करणे, हवामान अनुकूल तंत्रज्ञान समजावून घेऊन त्यांचा अवलंब करण्यासाठी शेतकऱ्यांच्या क्षमतेमध्ये वृद्धी करणे हा या घटकाचा उद्देश आहे

लाभार्थी निवडीचे निकष

निवडलेल्या गावातील प्रमुक्त पीक पध्दती लक्षात घेऊन खरीप हंगामात दोन शेतीशाळा व फळबाग लागवड असल्यास फळधारणा असलेल्या फळबागेत अधिकची एक शेतीशाळा आयोजित करण्यात येईल. रब्बी हंगामात लागवडीखालील क्षेत्र विचारात घेऊन शेतीशाळा आयोजित करण्यात येईल. लागवड हंगामात निवडलेल्या गावात, गावठाणाजवळ, जाण्यायेण्यास सुलभ साधारणतः ०.४० हे. चे सलग दोन प्रात्यक्षिक प्लॉट घेण्याइतके लागवड क्षेत्र असलेल्या आणि प्रमुख पिक पध्दतीस अनुसरून पीक पध्दतीची शेतीशाळा सर्व अटी व शर्तीनुसार राबविण्यास इच्छुक आणि ग्राम कृषि संजीवनी समितीने निवडलेल्या प्राधान्याने प्रगतशील / प्रयोगशील शेतकऱ्यांच्या शेतावर शेतीशाळा घेण्यात येतात.

शेतीशाळेमध्ये अवलंब करावयाचे तंत्रज्ञान

पिकांची उत्पादकता वाढविण्यासाठी स्थानिक कृषी हवामान पद्धतीचा विचार करून प्रकल्प क्षेत्रातील प्रमुख पिकांसाठी कृषी विद्यापीठाने व राष्ट्रीय / आंतरराष्ट्रीय संशोधन संस्थांनी विकसित केलेले, प्रयोगशील शेतकऱ्यांनी अवलंबलेले आणि कृषी विज्ञान केंद्रांनी पडताळणी केलेले हवामान अनुकूल तंत्रज्ञान निश्चित करून त्याचा काटेकोरपणे अवलंब करण्यासाठी शेती शाळेतील सहभागी शेतकऱ्यांना प्रवृत्त करण्यात येते. हवामान अनुकूल वाणांचा वापर, समतल मशागत व पेरणी, बी बी एफ तंत्रज्ञानाने लागवड, आंतरपीक पद्धती इ. बाबींवर शेतीशाळेमध्ये भर देण्यात येईल. या व्यतिरिक्त आच्छादनाचा वापर, कमी/शून्य मशागत,

एकात्मिक कीड व्यवस्थापन, एकात्मिक अन्नद्रव्य व्यवस्थापन, संरक्षित लागवड, संरक्षित सिंचन, सूक्ष्म सिंचन इ. तंत्रज्ञानाचा अवलंब शेतीशाळा प्रात्यक्षिक प्लॉट वर करण्यात येईल. सदर तंत्रज्ञानाचा अवलंब व त्याचा परिणाम आजमावण्यासाठी संबंधित पिकाच्या उत्पादनातील वृद्धी बरोबरच, जमिनीची सुपीकता, पाणी वापराची कार्यक्षमता, किडींचे एकात्मिक व्यवस्थापन, उत्पादित मालाच्या दर्जामध्ये वृद्धी, उत्पादन खर्चात बचत आणि आर्थिक उत्पन्न इ. निर्देशकांचा वापर करण्यात येणार आहे. करीता निश्चित करण्यात येणाऱ्या हवामान अनुकूल तंत्रज्ञानाचा एकत्रितपणे अवलंब करण्यात येईल.

मापदंड व अर्थसहाय्य

शेतीशाळा याबाबीसाठी तंत्रज्ञान साहित्य, तांत्रिक मार्गदर्शनासाठी शेतीशाळा प्रशिक्षक, सुधारित बियाणे उपलब्ध करून देणे या व्यवस्थापकिय बाबी उपविभागीय कृषि अधिकारी आणि कृषि विज्ञान केंद्रांमार्फत हाताळण्यात येतात. या मध्ये ज्यांचे शेतावर शेतीशाळा आयोजित केली आहे अशा प्रयोगशील/प्रगतशील शेतकऱ्याने शेतीशाळा तंत्रज्ञानाचा अवलंब आणि समाधानकारक अंमलबजावणी केल्यास हंगाम अखेरीस त्यांना रु. २८००/- मानधन देय आहे.

***

प्रकल्पांतर्गत वैयक्तिक लाभासाठी निवड होणेकरिता अर्ज व हमीपत्र
नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्प
(प्रत्येक घटकासाठी स्वतंत्र अर्ज करावा)

प्रति,

अध्यक्ष, ग्राम कृषि संजीवनी समिती .....(अर्जदाराचे गाव) .....

गावसमूह क्रमांक.....तालुका ..... जिल्हा .....

महोदय/महोदया,

जागतिक बँक अर्थसहाय्यित नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत मी, माझ्या मालकीहक्काचे शेत जमिनीमध्ये हवामान बदलास पुरक पध्दतीने शेती करण्यासाठी गुंतवणूक करणेस तयार आहे, त्याकरिता या प्रकल्पांतर्गत खालील घटकाचा लाभ मिळावा, ही विनंती.

मागणी केलेल्या घटकाचे नाव-.....

घटकाचा तपशील.-.....

अ.क्र.	बाब	तपशील
1.	अर्जदाराचे संपूर्ण नाव	(आडनाव) (प्रथम नाव) (वडीलाचे/पतीचे नाव) .....
2.	पूर्ण पत्ता	घर क्र. .... गल्ली क्र./भागाचे नाव ..... गाव..... पोस्ट..... तालुका..... जिल्हा..... पिन क्र.- <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
3.	भ्रमणध्वनी क्रमांक-	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
4.	स्त्री/पुरुष(लागू असेल तेथे √ अशी खूण करावी)	स्त्री ☐ पुरुष ☐
5.	जात प्रवर्ग(लागू असेल तेथे √ अशी खूण करावी)	अ.जा <input type="text"/> अ.ज. <input type="text"/> इतर <input type="text"/>
6.	अर्जदार दिव्यांग आहे काय?(लागू तेथे √ खूण करावी)	होय ☐ नाही ☐
7.	दारिद्र्य रेपेखालील असल्यास - यादीतील अ.क्र.	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
8.	आधारकार्ड क्र.	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
9.	स्वतःच्या नावावरील एकूण क्षेत्र (8-अ प्रमाणे)	खाते क्र..... एकूण जमिनधारणा <input type="text"/> (हेक्टर) <input type="text"/> (आर)
10.	आरटीजीएस सुविधा असणाऱ्या बँकेचे नाव	
	खाते क्रमांक-	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
	बँकेची शाखा-	

	आयएफएससी कोड-	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
11.	घेत असलेली पिके-	
12.	ज्या क्षेत्रावर घटक राबविणार आहे त्या क्षेत्राचा सर्व्हे क्रमांक-	
13.	यापूर्वी याच घटकाचा लाभ आपण अथवा आपल्या कुटुंबातील अन्य सदस्यांनी या किंवा इतर योजनेतून घेतला आहे काय? असल्यास लाभ घेतलेली योजना, अनुदान रक्कम व लाभ घेतलेचे वर्षे इ. तपशील .	
13.	मागणी केलेल्या घटकाचा एकूण अंदाजित खर्च.	रक्कम रुपये.....
14.	निकषानुसार अपेक्षित अनुदान	रक्कम रुपये.....
15.	अनुदान वजा जाता उर्वरित रक्कम कशा प्रकारे उभारणी करणार ? (लागू असेल तेथे ✓ अशी खूण करावी)	स्वतः <input type="text"/> बँक कर्जाद्वारे <input type="text"/>

सदर घटकासाठी माझी निवड झाल्यास आवश्यक कागदपत्रांची पूर्तता करून विहित मुदतीत प्रकल्पाच्या मार्गदर्शक सूचनेनुसार तसेच प्रकल्प आधिकाऱ्यांच्या तांत्रिक देखरेखीखाली काम पूर्ण करीन व त्यानंतरच मला अनुदान देय राहिल. तसेच सदरचे काम मी विहित मुदतीत व मार्गदर्शक सूचनेप्रमाणे पूर्ण न केलेस अनुदान मिळणार नाही, याची मला जाणीव आहे.

सदर बाबीचा लाभ घेत असताना वा त्यानंतर माझे कडुन गैरव्यवहार झाल्याचे आढळून आल्यास अथवा लाभांकित बाबीचा माझ्याकडुन गैरवापर झाल्याचे सिद्ध झाल्यास संबंधित घटकासाठी मिळालेले अनुदान माझ्याकडून सव्याज वसूल केले जाईल याची मला स्पष्ट जाणीव आहे.

प्रकल्पाचे अधिकारी आणि इतर प्राधिकृत व्यक्तींना घटक तपासणीसाठी माझी संमती आहे तसेच, त्यांना या तपासणी कामासाठी सहकार्य करेन.

वरील सर्व माहिती माझ्या समजूतीप्रमाणे बरोबर व खरी आहे.

स्थळ:- (गावाचे नाव).....

दिनांक- / / २०

अर्जदाराची सही

१. या मध्ये अनुदान मागणी केलेल्या घटकाचा तपशील उदा. शेततळ्याचा आकार, हरितगृहाचा/शेडनेटचा आकार, फळबाग लागवड असल्यास फळपिक नाव, क्षेत्र इ. तसेच टिबक, तुषार असल्यास- पिकाचे नाव-क्षेत्र इ. तपशील नमूद करावा.

२. प्रकल्पाच्या विविध घटकातील माहितीची देवाण-घेवाणीसाठी भ्रमणध्वनी क्रमांकाचा प्रकल्पाच्या कामकाजासाठी वापर करण्यास माझी सहमती आहे.

३.दारिद्र्य रेषेखालील दाखला सोबत जोडण्याची आवश्यकता नाही. तथापि ग्राम कृषि संजीवनी समिती लाभार्थी निवड करतवेळी अर्जदार दारिद्र्य रेषेखालील असल्याबाबत खात्री करुन अर्जाबाबत उचित निर्णय घेऊ शकेल .

४.मी , वरिल मुद्दा क्रमांक ८ मध्ये नमूद केलेला आधार क्रमांक धारक, सदर प्रकल्पांतर्गत लाभार्थी निवडविषयक कामकाजाकरिता आधार कायद्यांतर्गत माझे घेतलेले बेटांचे ठसे/ बुबुळांच्या प्रतिमा UIDAI पोर्टलवरील माहितीशी पडताळणी / प्रमाणीकरण करणेसाठी वापर करणेस याद्वारे सहमती देत आहे. सदर प्रकल्पांतर्गत मला असेही अवगत करण्यात आलेले आहे की, सदरची माहिती (बायोमेट्रिक) प्रकल्पांतर्गत केाटेही जतन अथवा समाईकीकरण (share) केली जाणार नसून ती फक्त सीआयडीआर (Central Identities Data Repository) कडे पडताळणी करिता सादर केली जाईल.

५.कुटुंब या व्याख्येत पती, पत्नी व १८ वर्षाखालील मुलांचा समावेश राहिल

आधार अधिनिय,२०१६ मधील भाग क्र.८ व आधार (प्रमाणीकरण) नियमन २०१६ मधील नियम क्र. ५ व ६ नुसार लाभार्थी निवड होणेसाठी अर्जदाराने द्यावयाचे समंतीपत्र.

मी , वरिल मुद्दा क्रमांक ८ मध्ये नमूद केलेला आधार क्रमांक धारक, नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत लाभार्थी निवड प्रक्रियेसाठी आधार कायद्यांतर्गत माझे घेतलेले बेटांचे ठसे/ बुबुळांचे ठसे UIDAI पोर्टलवरील माहितीशी पडताळणी / प्रमाणीकरण करणेसाठी वापर करणेस या द्दारे सहमती देत आहे. सदर प्रकल्पांतर्गत मला असेही अवगत करण्यात आलेले आहे की, सदरची माहिती (बायोमेट्रिक व्यतिरिक्त) प्रकल्पांतर्गत केाटेही जतन अथवा समाईकीकरण (share) केली जाणार नसून ती फक्त सीआयडीआर (Central Identities Data Repository) कडे पडताळणी करिता सादर केली जाईल.

टीप: वरील सर्व प्रक्रिया ऑनलाईन करावयाची आहे

वित्तीय संस्था/व्यावसायिक बँका यांनी मूल्यांकन केलेल्या व्यावसायिक प्रस्तावांना सहाय्य करणे

(शेतकरी गट/शेतकरी उत्पादक संघ /शेतकरी उत्पादक कंपनी)

(To assist the commercial proposals evaluated by financial institutions / commercial banks: Farmer's Group / Farmer Producer Organisations / Farmer Producer Company)

(प्रकल्प उपक्रम सांकेतांक-B2.1)

लाभार्थी व निवडीचे निकष:

- १) प्रकल्पांतर्गत जिल्ह्यातील सर्व शेतकरी उत्पादक कंपन्या/शेतकरी उत्पादक संघ. पात्र
- २) प्रकल्पासाठी निवड झालेल्या गावातील कोणत्याही यंत्रणेकडे नोंदणी झालेले शेतकरी/ महिला /भूमिहिन व्यक्तींचे इच्छुक गट. पात्र
- ३) अर्जदार शेतकरी उत्पादक कंपनी/शेतकरी गटांची आर्थिक परिस्थिती ही प्रस्तावीत उद्योग उभारण्यासाठी व चालविण्यासाठी सक्षम असावी.
- ४) उभारण्यात येणारा उद्योग हा शेतकरी उत्पादक कंपनी/शेतकरी गटांच्या पीक पद्धतीवर आधारित असणे आवश्यक असून प्रक्रियेसाठी कच्च्या मालाचा काही भाग हा सभासद शेतकऱ्यांकडून उपलब्ध होणे आवश्यक आहे.
- ५) उभारण्यात आलेल्या उद्योगामधून उत्पादित होणारा माल हा संबंधित मानक संस्थेने निर्धारित केलेल्या मानकानुसार असावा.
- ६) शेतकरी उत्पादक कंपनी व शेतकरी गट यांच्या प्रकल्पास नोंदणीकृत बँक/वित्तीय संस्था यांचेकडून कर्ज मंजूर होणे आवश्यक आहे. (कर्जाची रक्कम हि मंजूर अनुदानाच्या किमान दीडपट असणे आवश्यक आहे.)
- ७) शेतकरी उत्पादक कंपनी व शेतकरी गटाने नोंदणीकृत बँक/वित्तीय संस्था व प्रकल्प व्यवस्थापन कक्षाशी विहित नमुन्याप्रमाणे करार करावा.

प्रस्तावित प्रकल्पांतर्गत घटक:

खालीलप्रमाणे घटकांची यादी उदाहरणादाखल दिली आहे.

१. कृषि उत्पादनाचे संकलन केंद्र
२. कृषि उत्पादनाचे वर्गीकरण व प्रतवारी केंद्र
३. गोदाम व छोटे वेअर हाऊस
४. फळ पिकवणी केंद्र
५. कृषि मालावर प्राथमिक प्रक्रिया केंद्र

६. फळे व भाजीपाला वाहतुकीसाठी शीतवाहन
७. वातानुकूलित कृषि माल विक्री केंद्र
८. व्हॅडिंग कार्ट
९. कृषि माल प्रक्रिया केंद्र
१०. मूर घास बनवणे

तथापि शेतकरी उत्पादक कंपनी / शेतकरी गटांच्या शेतातील बाब विचारात घेऊन स्वतः व्यवसाय निवडण्याची मूभा आहे.

अर्थसहाय्य:

- १) कारखाना व यंत्रे (Plant & Machinery) आणि प्रकल्पांसाठी आवश्यक बांधकाम खर्चाच्या ५० टक्के अनुदान देय राहिल. अनुदानाची कमाल मर्यादा रु. ५० लाख राहिल. नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पाच्या उद्दीष्टांशी नोंदणीकृत बँक/वित्तीय संस्थेने मंजूर केलेले सुसंगत प्रकल्प अहवाल असणे आवश्यक आहे.
- २) अनुदान मिळण्यासाठी नोंदणीकृत बँक/वित्तीय संस्थेने व्यवसाय आराखड्यास मुदतीचे कर्जास मंजूरी देणे आवश्यक आहे. कर्जाची रक्कम ही मंजूर अनुदानाच्या किमान दीडपट असणे आवश्यक आहे.
- ३) अनुदानासाठी प्रकल्प अहवालामध्ये असलेल्या जमिनीच्या किमतीचा/ भाडेपट्ट्याच्या रकमेचा समावेश राहणार नाही.
- ४) या प्रकल्पांतर्गत अनुदान क्रेडिट लिंक्ड बँक ऍडेड सबसिडी (Matching Grants) या तत्वानुसार प्रकल्प पूर्ण झाल्यानंतर व पूर्ण क्षमतेने उत्पादनात आल्यानंतर कर्ज खाती जमा करण्यात येईल.
- ५) प्रकल्प अहवालामध्ये प्रकल्पासाठी सर्व आवश्यक घटक अंतर्भूत करणे आवश्यक आहे.
- ६) अर्ज सादर करण्याची तारीख प्रत्यक्ष कामास सुरुवात होण्यापूर्वीची असावी.
- ७) प्रस्तावित प्रकल्पाची मालकी अर्थसहाय्यासाठी अर्ज केलेल्या शेतकरी उत्पादक कंपनी / शेतकरी गटाची असेल. भागीदारी (Partnership) मध्ये असलेल्या प्रकल्पांसाठी अर्थसहाय्य देय नाही.

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्प

प्रकल्पांतर्गत शेतकरी उत्पादक गट/ शेतकरी उत्पादक कंपनी/ स्वयंसहाय्यता गट यांनी अर्थसहाय्यासाठी
करावयाचा अर्ज

प्रति,

उप विभागीय कृषि अधिकारी,

उपविभाग.....

जिल्हा .....

महोदय,

नानाजी देशमुख कृषि संजीवनी प्रकल्पांतर्गत ----- शेतकरी उत्पादक गट/
शेतकरी उत्पादक कंपनी/ स्वयंसहाय्यता गट ----- प्रक्रिया उद्योगामध्ये गुंतवणूक करणेस
तयार आहे, त्याकरिता प्रकल्पांतर्गत खालील घटकाकरिता निवड होणेसाठी विनंती अर्ज सादर करत आहे.

घटकाचे नाव- .....

घटकाचा तपशील- .....

अ) अर्ज करणाऱ्या गटाचा तपशील	
1. गटाचे नाव -	
2. गटाचा प्रकार (FPC/FPO/SHG/FIG/इतर) -	
3. ज्या यंत्रणे/ कार्यालयाकडे नोंदणी झाली आहे त्या यंत्रणे/कार्यालयाचे नाव यंत्रणे/ कार्यालयाचे नाव	
4. नोंदणी क्रमांक व दिनांक	
5. गटाचे कार्यक्षेत्र (गावाची संख्या व तालुक्यांची नावे व जिल्हा) -	
6. गटातील एकूण सभासद संख्या -	स्त्रिया <input type="text"/> पुरुष <input type="text"/> एकूण <input type="text"/>
7. नोंदणी करताना गटाचा पूर्ण पत्ता-	गाव..... पोस्ट..... तालुका.....जिल्हा..... पिन क्र. - <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
गटाचा सध्याचा पूर्ण पत्ता-	गाव..... पोस्ट..... तालुका.....जिल्हा..... पिन क्र. - <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>
8. दुरध्वनी क्र. (STD कोड सह) -	<input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/> <input type="text"/>

9. मुख्य प्रवर्तकाचे नाव -			
10. मुख्य प्रवर्तकाचा भ्रमणध्वनी क्र. -		□ □ □ □ □ □ □ □ □ □	
11.संपर्कासाठी ई-मेल आयडी-			
12. गटाचे सचिव /मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याचे नाव			
13. गटाचे सचिव /मुख्य कार्यकारी अधिकाऱ्याचा भ्रमणध्वनी क्र.		□ □ □ □ □ □ □ □ □ □	
प्रकल्पाचे नाव-			
प्रकल्पाचे ठिकाण		गाव -	तालुका - जिल्हा -
गटाच्या मालकीची जमिन (हे. /आर) - सव्हे नंबर -			
यापैकी मागणी केलेल्या प्रकल्पासाठी उपलब्ध होणारी जमिन (हे. /आर) -			
सदर जमिन औद्योगिक वापरण्यास परवानगी आहे का ?			
आवश्यक यंत्रसामुग्री-		तपशील	(भारतात उपलब्ध/ भारता बाहेरील)
		1.	
		2.	
		3.	
आवश्यक तंत्रज्ञान -		तपशील	(भारतात उपलब्ध/ भारता बाहेरील)
		1.	
		2.	
		3.	
क्षमता-		प्रतिदिन-	प्रतिवर्ष-
प्रकल्पाची विद्युत आवश्यकता (KV) -			
विद्युत उपलब्धता (KV)			
उभारणी केलेल्या उद्योगातून बाहेर पडणाऱ्या प्रदुषित पाण्यावर प्रक्रियेची तरतूदी बाबत तपशील			
प्रकल्पाच्या ठिकाणापर्यंत वाहतुकीसाठी प्रमुख रस्त्यांबाबतचा तपशील -			
गोदामाची उपलब्धता / साठवणूक व्यवस्था		स्वतःचे	भाड्याचे
मनुष्यबळ आवश्यकता (संख्या)		तांत्रिक -	अतांत्रिक -
मनुष्यबळ उपलब्धता (संख्या)		तांत्रिक -	अतांत्रिक -

मनुष्यबळ आवश्यकता (संख्या)	हंगामी -	कायमस्वरूपी -
मनुष्यबळ उपलब्धता (संख्या)	हंगामी -	कायमस्वरूपी -
प्रकल्पाचा लाभ अल्प/ अत्यल्प भूधारक शेतकऱ्यांना होतो का?	होय / नाही	

उत्पादीत मालाला बाजारपेठे मध्ये मागणी असलेबाबत थोडक्यात विवेचन			
अ. कोणती बाजारपेठ ?			
ब. बाजारपेठेची अंदाजीत मागणी			
क. वाहतूक व्यवस्था			
ड. मागणीचा कालावधी			
क) प्रस्तावित प्रकल्पाचा खर्च			
अ.क्र.	तपशील	आवश्यकता	अंदाजित रक्कम (रु.)
1.	जमिनीचे क्षेत्र (चौ.मी.)		
2.	बांधकाम (चौ.मी.)		
3.	यंत्रसामुग्री व साधनसामुग्री		
4.	विद्युतीकरण		
5.	फर्निचर		
6.	संगणक/ प्रिंटर (संख्या)		
7.	प्राथमिक प्रकल्प सुरु करणे करिता आवश्यक खेळते भांडवल (रु.)		
8.	इतर भांडवल (रु.)		
एकूण			
निधी उपलब्धता	स्व हिस्सा (रु.)		
	बँक कर्ज (रु.)		
	प्रकल्पातून अंदाजित मिळणारे अनुदान (रु.)		
	प्रस्तावित बँकेचे नाव व शाखा		
	यापूर्वी घेतलेले कर्ज (रु.)		
	शिल्लक परतफेड (रु.)		

ड) प्रकल्प आराखड्यामध्ये खालील बाबी आवश्यक आहेत.	
1. Cash Flow Statement	
2. Net present value statement	
३. चालू कर्जाच्या परतफेडी बाबत बँकेचे स्टेटमेंट	
4.	
5.	
संस्थात्मक दुवे	
तंत्रज्ञान / R & D संस्था	
लहान शेतकरी व मागासवर्गीय यांच्यातील दुवा व त्यांना याबाबत प्रशिक्षण, विद्यापीठे इ.	
व्यवसाय आराखड्यामध्ये खालील बाबींबाबत तपशील असणे आवश्यक आहे .	
१. सध्याचे बाजार	२. भविष्यात मागणी
३. विपणन धोरण	४. बाजार संबंध
५. दळणवळण	६. इन्शुरन्स बाबत तपशील
अमंलबजावणी वेळापत्रक	
प्रकल्पाचे टप्पे, अमंलबजावणी तारीख (Bar charts, Milestone Charts सोबत द्यावे)	
तंत्रज्ञान व व्यवस्थापकीय चा तपशील (कार्य, देखभाल, वित्त, विपणन इ.) आवश्यकता व उपलब्धता बाबत सविस्तर तपशील द्यावा	

१. मला / आम्हाला कल्पना आहे की, सदर घटकांतर्गत प्रकल्पातून लाभ घेण्यासाठी नोंदणीकृत बँकेचे / वित्तीय संस्थेचे कर्ज घेणे अनिवार्य आहे. सदर नोंदणीकृत बँक / वित्तीय संस्था स्वतंत्रपणे प्रकल्पाची तांत्रिकदृष्ट्या (technically feasible) व आर्थिकदृष्ट्या व्यवहार्यता (financially viable) तपासून त्यांचे धोरणानुसार प्रस्ताव मंजूर करतील. त्यासाठी सदर नोंदणीकृत बँक / वित्तीय संस्थेशी आवश्यक करारनामा करण्यास आम्ही तयार आहोत. सदर करारनाम्यात प्रकल्पाच्या प्रापण, आर्थिक, पर्यावरणीय तसेच सामाजिक आराखड्यातील तरतुदीप्रमाणे कार्यवाही करण्याचा उल्लेख असेल तसेच जागतिक बँकेच्या लाचलुचपत प्रतिबंधक मार्गदर्शक सूचनांचा पालन करण्याचा उल्लेख असेल. त्याच धर्तीवर प्रकल्प व्यवस्थापन कक्षाबरोबर आवश्यक करारनामा करण्यात येईल. प्रकल्प पूर्ण झाल्यानंतर प्रकल्प अधिकारी व नोंदणीकृत बँक / वित्तीय संस्था यांनी तपासणी करून शिफारस केल्याप्रमाणे अनुदान बँकेकडे (back-ended subsidy) कर्ज खाती जमा केले जाईल.

२. सदर घटकासाठी माझी / आमची निवड झाल्यास आवश्यक कागदपत्रांची पूर्तता करून विहित मुदतीत प्रकल्पाच्या मार्गदर्शक सुचनेनुसार तसेच प्रकल्प अधिकाऱ्यांच्या तांत्रिक देखरेखीखाली काम पूर्ण केल्या नंतरच अनुदान देय राहिल.
३. सदरचे काम विहित मुदतीत व मार्गदर्शक सुचनेप्रमाणे पूर्ण न केलेस अनुदान मिळणार नाही, याची मला / आम्हाला जाणीव आहे.
४. सदर बाबीचा लाभ घेत असतांना वा त्यानंतर गैरव्यवहार झाल्याचे आढळून आल्यास अथवा लाभांकित बाबीचा गैरवापर झाल्याचे सिद्ध झाल्यास संबंधित घटकासाठी मिळालेले अनुदान सव्याज वसूल केले जाईल. याची मला/आम्हाला स्पष्ट जाणीव आहे.
५. प्रकल्पाचे अधिकारी आणि इतर प्राधिकृत व्यक्तींना प्रकल्प व अनुषंगिक बाबी तपासणीसाठी माझी / आमची संमती राहिल तसेच, त्यांना या कामासाठी सहकार्य करण्यात येईल. वरील सर्व माहिती आमच्या समजूतीप्रमाणे बरोबर व खरी आहे.

स्थळ: -

दिनांक-

शेतकरी उत्पादक कंपनीच्या/ गटाच्या मुख्य प्रवर्तकाची सही

सोबत खालील बाबींची पूर्तता करणे आवश्यक आहे. :-

१. नोंदणी प्रमाणपत्र
२. व्यवसाय आराखडा
३. मागील आर्थिक वर्षाचा जमाखर्चाचा ताळेबंद (Balance sheet)
४. नजीकच्या काळात झालेल्या लेखापरीक्षणाचा अहवाल
५. कच्च्या मालाचा पुरावठा करण्यास तयार असलेल्या शेतकऱ्यांचा तपशील.

टीप: वरील सर्व प्रक्रिया ऑनलाईन करावयाची आहे

***

मृद व जल संधारणाचे सामुहिक क्षेत्र उपचार

प्रकल्पांतर्गत समाविष्ट जिल्ह्यातील बहुतांश भाग हा कोरडवाहू असल्याने पडणाऱ्या पावसाच्या पाण्याचे योग्य नियोजन करण्यासाठी सर्वकष पाणलोट क्षेत्र विकास कार्यक्रमाच्या धर्तीवर विविध मृद व जलसंधारण उपचार राबविण्यात येत आहेत. या उपचारांचा उद्देश जमिनीची धूप थांबविणे, पाणी मूलस्थानी जिरविणे, भूगर्भातील पाणी साठा वाढविणे, भूगर्भातील पाणीसाठा पिकांसाठी वापरणे हे आहेत. यात गाव हा विकासाचा घटक धरून पाणलोटार आधारित मृद संधारण व जलसंधारणाची कामे करणे अभिप्रेत आहे. अभियांत्रिकी उपचारांत समपातळी बांध, सलग समतल चर,ढाळीचे बांध, घळ नियंत्रण उपचार, गॅबियन बंधारे आदींचा अवलंब करून प्रभावीपणे मृद व जल संधारण करता येते.

मृद व जलसंधारणाचे विविध उपचार

क्षेत्र उपचार

अ) वहीतीक्षेत्रावरील उपचार

१. शेत बांध बंदिस्ती (Compartment Bunding)
२. ढाळीचे बांध (Graded Bunding)
३. शेततळे (Farm Pond)

ब) बिगर वहीतीक्षेत्रावरील उपचार

१. सलग समतल चर
२. खोल सलग समपातळी चर

ओघळ / नाला नियंत्रणाचे उपचार

अ) अप्पर रिचेस

१. अनघड दगडी बांध (५ हे.पर्यंत)

ब) मिडल रिचेस

१. अनघड दगडी बांध (५ - १० हे.पर्यंत)
२. लहान मातीचे बांध (अर्दनस्टक्चर)
३. गॅबियन बंधारा

क) लोअर रिचेस

१. माती नाला बांध
२. सिमेंट नाला बांध
३. नाला खोलीकरण

मृद व जल संधारणाच्या उपचार पद्धती राबविण्याकरिता आवश्यक तांत्रिक व आर्थिक मापदंडाबाबत मृद व जल संधारण उपचारांच्या सविस्तर मार्गदर्शक सूचना निर्गमित करण्यात आलेल्या आहेत.

अंमलबजावणीची कार्यपद्धती -

१. मृद व जल संधारण उपचारांची अंमलबजावणी करण्यासाठी ई-निविदा कार्यपद्धती व तदनुषंगिक प्रापण पद्धतीची कार्यवाही करण्यासाठी ग्राम कृषि संजीवनी समितीस्तरावर प्रापण समिती खालीलप्रमाणे गठीत करण्यात यावी.

अ.क्र.	तपशील	पदनाम
१	कृषि पर्यवेक्षक	अध्यक्ष
२	कृषि सहाय्यक	सदस्य सचिव
३	समूह सहाय्यक	सदस्य
४	ग्राम कृषि संजीवनी समितीचे तीन सदस्य (त्यापैकी किमान एक महिला व एक अ.जा./अ.ज. प्रवर्गाचा सदस्य)	सदस्य

२. प्रकल्पांतर्गत विकसित करण्यात आलेल्या app द्वारे पाण्याचा ताळेबंदानुसार प्रस्तावित उपचारांचे सर्वेक्षण करून सविस्तर अंदाजपत्रके कृषि सहाय्यक यांचेकडून तयार करण्यात येतील.
३. प्रकल्प आराखड्यानुसार मंजूर मृद व जल संधारणाच्या उपचारांच्या सविस्तर अंदाजपत्रकांना उपविभागीय कृषि अधिकारी यांची तांत्रिक मान्यता मिळाल्यावर, मृद व जल संधारण कामे ही ई-निविदा कार्यपद्धती वापरून करावयाची आहेत.
४. ग्राम कृषि संजीवनी समिती मार्फत सदरची ई-निविदा प्रक्रिया राबविणे शक्य नसल्यास, सदरची प्रक्रिया ही संबंधित उपविभागीय कृषि अधिकारी यांचे स्तरावरून करण्यात येईल.
५. उपविभागीय कृषि अधिकारी हे पाणलोट आधारित सर्व गावसमूहातील क्षेत्रावर राबविण्यात येणाऱ्या व ग्रामपंचायत हद्दीत येणाऱ्या क्षेत्रावरील उपचाराकरिता समूह सहाय्यक, कृषि सहाय्यक व कृषि पर्यवेक्षक यांनी माती नाला बांध, सिमेंट नाला बांध व नाला खोलीकरण या उपचारासाठी तांत्रिक दृष्ट्या निवड केलेली जागा अंतिम करतील.
६. सामुदायिक उपचाराच्या बाबतीत आवश्यक असणाऱ्या संबंधित लाभार्थ्यांच्या संमती प्राप्त करून मृद व जल संधारणाची कामे करून घेण्यासाठी ग्राम कृषि संजीवनी समितीने मदत करावयाची आहे.
७. ई-निविदेद्वारे निवड करण्यात आलेल्या निविदाधारकास अदा करावयाच्या देय रक्कमेचा सविस्तर प्रस्ताव मापन पुस्तिकेसह संबंधित ग्राम कृषि संजीवनी समितीच्या शिफारशीने प्राप्त झाल्यानंतर उपविभागीय कृषि अधिकारी हे देय रक्कम शासन निर्देशाप्रमाणे लागू असलेल्या विविध करांची कपात करून निविदाधारकाच्या खात्यात जमा करतील.
८. जिल्हा अधीक्षक कृषि अधिकारी उपचार हे मार्गदर्शक सूचनेनुसार होत असलेबाबत पडताळणी करतील

अधिक माहितीसाठी कृषि कार्यालयांचे दुरध्वनी क्रमांक

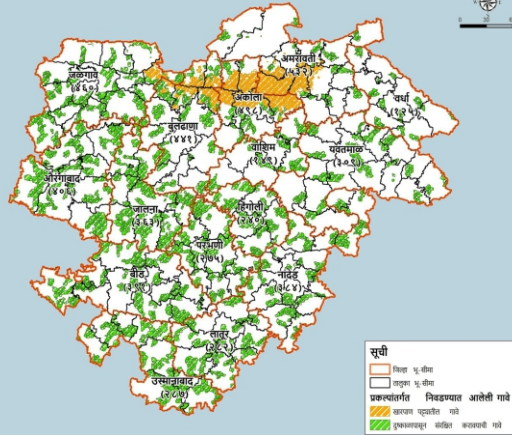
अ.क्र.	उपविभाग	कार्यालयीन दुरध्वनी
१	उपविभागीय कृषि अधिकारी, औरंगाबाद	०२४०२-३५८२२५
२	उपविभागीय कृषि अधिकारी, वैजापुर	०२४३६-२२४१०३
३	उपविभागीय कृषि अधिकारी, सिल्लोड	०२४३०-२२२१२५
४	उपविभागीय कृषि अधिकारी, बीड	०२४४२-२२२४६४
५	उपविभागीय कृषि अधिकारी, माजलगाव	०२४४३-२३४४९१
६	उपविभागीय कृषि अधिकारी, अंबेजोगाई	०२४४६-२४७०७२
७	उपविभागीय कृषि अधिकारी, जालना	०२४८४-२२११७६
८	उपविभागीय कृषि अधिकारी, परतुर	०२४८२-२२११३०
९	उपविभागीय कृषि अधिकारी, जळगाव	०२५७-२२३९०५४
१०	उपविभागीय कृषि अधिकारी, अमळनेर	०२५८७-२२२५१६
११	उपविभागीय कृषि अधिकारी, पाचोरा	०२५९६-२४४३४३
१२	उपविभागीय कृषि अधिकारी, लातूर	०२३८२-२४२२२७
१३	उपविभागीय कृषि अधिकारी, उदगीर	०२३८४-२५६०३१
१४	उपविभागीय कृषि अधिकारी, उस्मानाबाद	०२४७२-२२७७९४
१५	उपविभागीय कृषि अधिकारी, भुम	०२४७८-२७२४६०
१६	उपविभागीय कृषि अधिकारी, नांदेड	०२४६२-२८५००४
१७	उपविभागीय कृषि अधिकारी, देगलुर	०२४६३-२५५७४५
१८	उपविभागीय कृषि अधिकारी, किनवट	०२४६९-२२२०८४
१९	उपविभागीय कृषि अधिकारी, परभणी	०२४५२-२४००१७
२०	उपविभागीय कृषि अधिकारी, हिंगोली	०२४५६-२२२८८६
२१	उपविभागीय कृषि अधिकारी, अमरावती	०७२१२-६६१८२८
२२	उपविभागीय कृषि अधिकारी, मोर्शि	०७२२८-२२२२७३
२३	उपविभागीय कृषि अधिकारी, अचलपुर	०७२२३-२२०१५९
२४	उपविभागीय कृषि अधिकारी, बुलढाणा	०७२६२-२४२७४०
२५	उपविभागीय कृषि अधिकारी, मेहकर	०७२६८-२२४६५४
२६	उपविभागीय कृषि अधिकारी, खामगाव	०७२६२-२५३०१३
२७	उपविभागीय कृषि अधिकारी, अकोला	०७२४२-२५६१४०
२८	उपविभागीय कृषि अधिकारी, आकोट	०७२५८-२२२७९३
२९	उपविभागीय कृषि अधिकारी, वाशिम	०७२५२-२३२४००
३०	उपविभागीय कृषि अधिकारी, यवतमाळ	०७२३२-२४५२७५
३१	उपविभागीय कृषि अधिकारी, दारव्हा	०७२३८-२०३०९५
३२	उपविभागीय कृषि अधिकारी, पुसद	०७२३३-२४७०८७
३३	उपविभागीय कृषि अधिकारी, पांढरकवडा	०७२३५-२२७४४२
३४	उपविभागीय कृषि अधिकारी, वर्धा	०७१५२-२४३३४७
३५	उपविभागीय कृषि अधिकारी, आर्वी	०७१५७-२२२०५७
३६	उपविभागीय कृषि अधिकारी, हिंगणघाट	०७१५३-२४४१३३

अधिक माहितीसाठी कृषि कार्यालयांचे दूरध्वनी क्रमांक

अ.क्र.	कार्यालयाचे नाव	दूरध्वनी क्रमांक
१	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, औरंगाबाद	०२४०-२३३४५८२
२	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, बीड	०२४४२-२२२८०८
३	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, जालना	०२४८२-२२३५१३
४	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, जळगाव	०२५७-२२३९०५४
५	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, लातूर	०२३८२-२४३९४९
६	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, उस्मानाबाद	०२४७२-२२७११८
७	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, नांदेड	०२४६२-२८४२५२
८	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, परभणी	०२४५२-२४२२०७
९	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, हिंगोली	०२४५६-२२०४१७
१०	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, अमरावती	०७२१-२६६७५८०
११	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, बुलढाणा	०७२६२-२४२५३४
१२	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, अकोला	०७२४२-२५६०६६
१३	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, वाशिम	०७२५२-२३५८१३
१४	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, यवतमाळ	०७२३२-२४११६२
१५	जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, वर्धा	०७१५२-२३२४४९

अ.क्र.	कार्यालयाचे नाव	दूरध्वनी क्रमांक
१	प्रकल्प संचालक आत्मा, औरंगाबाद	०२४०-२३३४५८२
२	प्रकल्प संचालक आत्मा, बीड	०२४४२-२२३६१०
३	प्रकल्प संचालक आत्मा, जालना	०२४८२-२३०९१०
४	प्रकल्प संचालक आत्मा, जळगाव	०२५७-२२३२५८५
५	प्रकल्प संचालक आत्मा, लातूर	०२३८२-२२६६५६
६	प्रकल्प संचालक आत्मा, उस्मानाबाद	०२४७४-२२२०७३
७	प्रकल्प संचालक आत्मा, नांदेड	०२४६२-२८४४२८
८	प्रकल्प संचालक आत्मा, परभणी	०२४५२-२४२२०७
९	प्रकल्प संचालक आत्मा, हिंगोली	०२४५६-२२०७७७
१०	प्रकल्प संचालक आत्मा, अमरावती	०७२१-२६६००१२
११	प्रकल्प संचालक आत्मा, बुलढाणा	०७२६२-२४२३८९
१२	प्रकल्प संचालक आत्मा, अकोला	०७२४२-४५४३४३
१३	प्रकल्प संचालक आत्मा, वाशिम	०७२५२-२३२२८९
१४	प्रकल्प संचालक आत्मा, यवतमाळ	०७२३२-२४११७२
१५	प्रकल्प संचालक आत्मा, वर्धा	०७१५२-२५०२४२

प्रकल्प जिल्हे : १५
 प्रकल्प तालुके : १५५
 ग्रामपंचायती : ३७५५
 गाव समूह : ६७०
 प्रकल्पातील गावे : ५१४२
 त्यापैकी खारपाण गावे : ९३२
 शेतकरी : १७ लाख
 शेतजमीन : २६ लाख हे.

प्रकल्पांतर्गत निवडलेली गावे :

जिल्हा	प्रकल्पा गावे	जिल्हा	प्रकल्पा गावे
औरंगाबाद	४०६	अमरावती	५३२
बीड	३९१	बुलढाणा	४१४
जालना	३६३	अकोला	४९८
लातूर	२८२	वाशिम	१४९
उस्मानाबाद	२८७	यवतमाळ	३०९
नांदेड	३८४	वर्धा	१२५
परभणी	२७५	जळगाव	४६०
हिंगोली	२४०	एकूण	५१४२

प्रकल्प व्यवस्थापन कक्ष

३० - ब, आर्केड, जागतिक व्यापार केंद्र, कफ परेड,
 मुंबई-४०० ००५

अधिक माहितीसाठी संबंधित जिल्ह्याचे जिल्हा अधिक्षक कृषि अधिकारी, प्रकल्प संचालक (आत्मा),
 उपविभागीय कृषि अधिकारी व कृषि सहाय्यक यांचेशी संपर्क साधावा.